

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 15 MAART 1961 - No. 2277

Reisdeviezen



R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevalverzekeringen



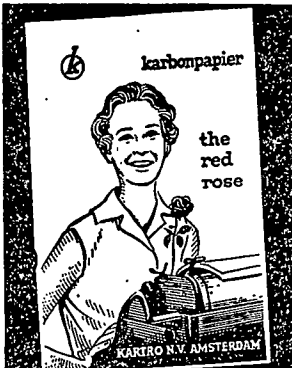
inkopen is uitkijken:
ik verlang de hoogste kwaliteit
voor een verantwoorde prijs.
Daárom uitsluitend Kartro-karbon.



inkoper: wat is uw mening
chef: ik ben het volkomen met u eens,
ook ik kies Kartro-karbon voor
duurzame en perfecte doorslagen.



chef: en aan welk karbon geeft u
de voorkeur, juffrouw Fraay?
secretaresse: natuurlijk Kartro-kar-
bon. Fantastisch, zoveel doorslagen
en het vlekt en scheurt niet!



Op elk kantoor, altijd en overal
KARTRO "the red rose" karbon,
het tdp-karbon voor uw kantoor.
KARTRO produkten
'n wereldgarantie!

N.V. KARTRO - Kloveniersburgwal 47 - Amsterdam - Tel. (020) 22 33 14



Handelsinformatie- en Incassobureau

SCHIEDAMSEVEST 42 F
TELEFOON 12 01 76 (m.l.)

ROTTERDAM

De vennootschappen

VAN BAARSEN

(fabricage en handel in betonartikelen en
bouwmaterialen)

met vestigingen te Amsterdam, Halfweg en
Geertruidenberg, vragen voor de centrale
boekhouding te Amsterdam-N. een

CHEF van de ADMINISTRATIE

Vereist zijn Staatspraktijkdiploma of diploma's
voorexamen van het NIVA, waaronder
voortgezet boekhouden, en ervaring in soort-
gelijke functie.

Leeftijd 30-40 jaar. Goed salaris.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de
directie van de N.V. Grint- en Zandhandel
v/h D. van Baarsen, Nrd.-Holl. Kanaaldijk 15a,
Amsterdam-N.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Stakingspatronen

Aandachtige consumenten van het wereldnieuws zullen zich wel eens de vraag stellen wat de overeenkomsten en verschillen in de frequentie, de duur en in andere aspecten zijn van de stakingen, welke van tijd tot tijd in verschillende landen voorkomen. Arthur M. Ross heeft in samenwerking met P. T. Hartman ten aanzien van vijftien niet-communistische landen van Noord-Amerika, Europa, Azië, Afrika en Australië deze aspecten behandeld en een aantal stakingspatronen vastgesteld ¹⁾. In nevenstaande tabel zijn vier groepen van landen uit een oogpunt van een aantal strategische gegevens weergegeven.

Het Noordeparteese patroon (eerste variant) wordt gekenmerkt door een geringe stakingsneiging en een korte tot matige duur van de stakingen. Deze landen hebben „volwassen” vakbewegingen met een grote stabiele ledenkern. Rivaliteiten in en tussen de verschillende vakbewegingen spelen een ondergeschikte rol. Het collectief onderhandelen heeft zich krachtig ontwikkeld. Er zijn sterke, met de vakbeweging verwante,

partijen die veelal regeringspartij zijn geweest. De Overheid voert bij arbeidsconflicten een actieve interventiepolitiek.

De tweede variant van het Noordeparteese patroon wordt gekenmerkt door betrekkelijk weinig stakingen, die echter een lange duur hebben. De onthoudingspolitiek van de Overheid in geschillen tussen werkgevers en werknemers is het enige belangrijke verschil met de landen van de eerste variant.

Bij het Middellandse Zee-Aziatische patroon is de deelname aan de stakingen zeer groot, doch de duur van de

¹⁾ A. M. Ross en P. T. Hartman: „Changing patterns of industrial conflict”, New York — London, John Wiley & Sons, Inc., 1960, 220 blz., f. 28,15.

stakingen is kort. Spanningen in en tussen de vakbewegingen zijn karakteristiek. In deze landen hanteren krachtige communistische partijen herhaaldelijk massale demonstratieve stakingen als agitatiemiddel. Dé vakbewegingen, die zwak en instabiel zijn, worden in feite niet door de werkgevers erkend en zijn niet in staat op voet van gelijkheid te onderhandelen. Het grootste gedeelte van de belangrijke arbeidsvoorwaarden wordt door de Overheid of

eenzijdig door de werkgevers vastgesteld. Geen enkele partij heeft voldoende politieke macht om de stakingspolitiek van de verwante vakbewegingen te beïnvloeden. In deze landen bevinden vele ondernemingen zich in de overheidssector, zodat het protest van de arbeiders veelal gericht is tegen de Overheid, hetgeen een oorzaak is van de populariteit van korte demonstratieve stakingen.

Het Noordamerikaanse patroon ten slotte neemt met betrekking tot de stakingsneiging een tussenpositie in tussen de Noordeparteese patronen en het Middellandse Zee-Aziatische patroon. De

stakingsduur is lang. Sinds het laatste gedeelte van de jaren dertig zijn de vakbewegingen in toenemende mate door de werkgevers geaccepteerd. Een succesvolle arbeiderspartij ontbreekt. Terwijl in Canada verplichte bemiddeling wordt toegepast, wordt in de Verenigde Staten t.a.v. de meest voorkomende vormen van economische conflicten door de Overheid een laissez-faire houding aangenomen.

Terecht stellen de auteurs uitdrukkelijk voorop dat de landen met een gemeenschappelijk patroon slechts een globale overeenkomst vertonen. Ieder land wordt dan ook afzonderlijk behandeld. Volgende week hopen wij op deze plaats nader in te gaan op de factoren die de genoemde patronen bepalen.

Rotterdam.

Drs. M. HART.

Stakingspatronen a)	Vak. ver. leden in pCt. van niet-agr. beroepsbev. 1954/56	Stakende leden in pCt. van totaal aantal leden		Verloren werkdagen per staker 1948/56
		1900/29	1948/56	
<i>Noordeparteese (I)</i>				
Nederland	40,4	7,0	1,3	7,5
Denemarken	57,3	6,3	1,4	4,3
Gr.-Britannië	46,8	16,1	5,9	4,3
West-Duitsland	41,3	14,2	2,6	9,9
<i>Noordeparteese (II)</i>				
Noorwegen	57,5	27,0	1,2	15,2
Zweden	62,7	22,7	0,3	22,6
<i>Middell. Zee-Aziatisch</i>				
Frankrijk	26,5	27,1	62,4	2,9
Italië	74,5	30,3	35,2	2,7
Japan	40,9	30,3	21,5	4,9
India	16,5	102,2 b)	37,2	8,8
<i>Noordamerikaans</i>				
Ver. Staten	33,9	33,2	15,4	14,6
Canada	32,9	14,7	6,3	19,3

a) Australië, Finland en Zuid-Afrika konden niet in een groepscategorie worden ondergebracht. Politieke stakingen zijn zoveel mogelijk buiten beschouwing gelaten. De getallen betreffen jaarlijkse gemiddelden.

b) 1930 - 1947.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Stakingspatronen, door Drs. M. Hart	271	Boekbesprekingen:	
De revaluatie van de gulden, door H. J. Hofstra	272	Dr. H. J. Scheffer: In vorm gegoten. Het Rotterdamse Nieuwsblad in de negentiende eeuw, bespr. door Drs. G. de Bruyn	287
De Kamers van Koophandel en de S.-E.R., door Prof. S. Korteweg	275	George Kish: Economic Atlas of the Soviet Union, bespr. door Drs. A. M. Tabak	288
Werktijdverkorting van harte?, door Drs. E. van der Wolk	279	Mededelingen voor economen	289
Vervoer en vervoerbestel — een bijdrage tot de discussie; wens en werkelijkheid, door Mr. F. Goud	282	Notities	274
Een voorbarige conclusie, door Drs. J. D. Buissink met een naschrift van Drs. C. J. Schotsman	285	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	289
		Statistieken	290

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Ticheijen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De revaluatie van de gulden

De revaluatie van de gulden heeft het Nederlandse publiek merkwaardig onbewogen gelaten. Eén dag was zij frontpaginanieuws en liet de televisie enkele personen vertellen dat de gevolgen wel zouden meevallen. Daarna volgde een korte regeringsverklaring en een beperkt debat in de Tweede Kamer, dat noch een enthousiaste bijval, noch een krachtige bestrijding opleverde en dat er mee eindigde dat de mededeling van de Regering betreffende de nieuwe waarde van de gulden voor kennisgeving werd aangenomen. Zo staan wij thans voor een nieuwe situatie, waarin ieder op zijn eigen plaats moet trachten zijn gewijzigde positie te bepalen.

Het vraagstuk van een mogelijke revaluatie van de gulden is enkele jaren geleden in de publieke discussie gekomen, waarbij intussen de belangrijkste voorstander daarvan, Prof. Witteveen, noch op wetenschappelijk, noch op politiek niveau veel bijval voor zijn denkbeelden heeft weten te ontmoeten. Bij de bestrijding daarvan werd er o.a. op gewezen dat de geschiedenis geen enkel voorbeeld heeft opgeleverd van een revaluatie die werkelijk tot gunstige resultaten leidde, en voorts, dat een revaluatie een sprong in het duister is waarvan de gevolgen moeilijk kunnen worden voorzien. Zowel door het laatste Kabinet-Drees als — aanvankelijk — door het Kabinet-de Quay werd dan ook, in overeenstemming met de overgrote meerderheid in de Staten-Generaal, de gedachte van een revaluatie van de gulden resoluut afgewezen, en het is op zich zelf al een merkwaardig verschijnsel dat het huidige Kabinet na één zondagse avondvergadering tot een zo volledige frontverandering is overgegaan. Daarvoor moeten wel zeer sterke argumenten kunnen worden aangevoerd, en zolang die er niet zijn — wat ik in het hiernavolgende wil betogen — meen ik ook thans te moeten vasthouden aan het standpunt dat ik en als Minister en als Kamerlid gedurende een aantal jaren heb verdedigd, te weten dat een revaluatie van de gulden in het algemeen niet in het belang is van ons land. Ik voeg daar thans aan toe dat, juist omdat ik de door de Regering aangevoerde argumenten onvoldoende acht, ik voor de recente revaluatie tot een zelfde conclusie moet komen.

De beslissing van de Regering beruist in hoofdzaak op de volgende drie gronden, te weten:

1. op het feit dat het Duitse besluit de Regering „als in een bliksemflits” had doen zien dat wij al gedurende tien jaar (een ander courantenverslag zegt: al gedurende een aantal jaren)¹⁾ met een structureel overschot op de betalingsbalans zitten;
2. op de overweging dat het Duitse besluit zonder Nederlands volgen tot een verdere verscherping van onze economische spanningen zou hebben geleid;
3. op de verwachting dat de gevolgen van een Nederlandse revaluatie wel zullen meevallen omdat het ongunstige effect op de betalingsbalans niet groter dan f. 170 mln. zal zijn en de daling van vele importprijzen in de prijzen van de op de Nederlandse markt af te zetten eindproducten kan worden doorgegeven.

¹⁾ Op het ogenblik dat ik dit schrijf, beschik ik slechts over een aantal courantenverslagen doch nog niet over de „Handelingen”.

Dat het nieuwe inzicht van de Regering met betrekking tot de structurele situatie van onze betalingsbalans als een bliksemstraal is gekomen is een feit: nog in december jl. had de Minister van Economische Zaken daarvoor geen goed woord over. Of het een bewijs van goed beleid is om vele jaren tegen een bepaalde situatie aan te zien en dan plotseling te moeten erkennen dat men haar altijd verkeerd heeft beoordeeld, is echter een andere vraag. Hoe de onderwaardering van de D.M. het beslissende motief kan zijn om thans opeens ook de gulden ondergewaardeerd te achten, eist nadere toelichting, die niet werd verstrekt. Maar wat het kernpunt is, is dat ik de stelling dat het overschot op de Nederlandse betalingsbalans van structurele aard is, vooralsnog volstrekt verwerp. Daarbij wordt in de eerste plaats vergeten dat de gunstige ontwikkeling van de betalingsbalans gedurende de laatste paar jaar geenszins alleen maar een Nederlands verschijnsel is. De verandering in de positie van de dollar heeft niet alleen de Nederlandse situatie, maar ook die van andere West-europese landen — zelfs die van Frankrijk dat nog slechts twee jaar geleden met ernstige moeilijkheden te kampen had — gunstig beïnvloed en een wijziging van de Amerikaanse monetaire politiek kan ook de Nederlandse situatie op korte termijn weer veranderen. Zeker, onze betalingsbalans heeft zich de laatste paar jaar zodanig ontwikkeld dat zij ruimte biedt voor maatregelen die anders onmogelijk zouden zijn en die niet uitsluitend in het monetaire vlak behoeven te liggen. Hoe men echter, in het licht van de uitermate ernstige tekorten op onze betalingsbalans van de jaren 1956-1957²⁾, kan spreken van een *structureel* overschot is mij een volstrekt raadsel. Wie niet verder wil zien dan zijn neus lang is, rekent uiteraard met kleine maatstaven; maar wil het woord structureel nog enige zin behouden, dan zal toch met een ruimere periode moeten worden gerekend dan een paar jaar. Als men zich wil blindstaren op de huidige overschotten, had de situatie van 1956 even goed tot een devaluatie van de gulden kunnen leiden, en dat hebben wij — terecht — ook niet gedaan. Manipulaties met de muntpariteit mogen nu eenmaal geen instrument zijn van de conjunctuurpolitiek: dat gold toen, maar dit geldt ook nu.

Het tweede argument van de Regering, te weten de versterkte zuigkracht die Duitsland zonder revaluatie op onze economie zou gaan uitoefenen, is tot op zekere hoogte juist. Acht men — zoals ik doe — de periode van onze betalingsbalansoverschotten nog véél te kort, en de gehele situatie nog veel te weinig gestabiliseerd, om op grond daarvan tot een *structureel* betalingsbalansoverschot en tot een *fundamentele* onevenwichtigheid van onze economie te besluiten, dan is het in wezen ook het belangrijkste argument. Het feit echter dat de betrekkelijke juistheid van dit argument kan worden erkend, maakt het nog niet tot een beslissend motief. Om dit te worden, zou de situatie, die dreigde te ontstaan indien wij niet hadden gerevalueerd, nauwkeurig moeten worden afgewogen tegen de situatie die ontstaat nu wij het wel hebben gedaan. Daartoe zouden in de eerste plaats de gevolgen van de versterkte

²⁾ In 1956 bijv. van omstreeks f. 650 mln. (transactiebasis).

Duitse zuigkracht moeten worden gekwantificeerd, wat de Regering zelfs niet heeft gepoogd te doen. Aan de andere kant zullen de gevolgen die van onze revaluatie moeten worden verwacht, nauwkeuriger moeten worden geanalyseerd dan de Regering heeft gedaan. Met name zijn daartoe de geruststellende, maar niet nader gemotiveerde, mededelingen van de Regering dat het nog wel los zal lopen, ten enenmale onvoldoende. Het is trouwens merkwaardig dat op positieve voordelen van de revaluatie — afgezien van het argument van een zekere „afkoeling van onze economie” — in de betogen van de Regering niet of nauwelijks een beroep wordt gedaan. In hoofdzaak wordt gesteld dat het „niet zo erg is”, maar een werkelijk regeringsbeleid dient zich toch in de eerste plaats op het bereiken van positieve voordelen te richten.

Meen ik dus, dat de gehele argumentatie volstrekt onvoldoende is, zo stel ik daarnaast — wat ik straks hoop te argumenteren — dat de beoordeling van de feitelijke gevolgen van onze revaluatie aanmerkelijk pessimistischer behoort te zijn dan die van de Regering.

Daar komt nog, bij, dat de onderwerpelijke maatregel moet worden gezien tegen de achtergrond van het gehele regeringsbeleid. Daarin ligt besloten de mogelijkheid dat thans wordt getracht de economie door een beperkte revaluatie enigszins af te koelen, om haar vervolgens per 1 juli a.s. door een belastingverlaging weer tot haar kookpunt op te jagen. Ik wil er geen twijfel over laten bestaan dat ik deze belastingverlaging — speciaal die van de inkomstenbelasting — op zich zelf redelijk en verstandig acht. Een andere vraag is echter het tijdstip waarop zij moet ingaan. Dan acht ik in de eerste plaats de combinatie van remmende en stimulerende maatregelen, die elkaar binnen een tijdsverloop van slechts enkele maanden kunnen opvolgen, een weinig consequent beleid. Dan zie ik in de tweede plaats de keus tussen een *tijdelijk* uitstel van een op zich zelf wenselijke belastingverlaging en een *permanente* wijziging van onze wisselkoers als één tussen ongelijkwaardige, immers evenwicht missende, factoren. Dan wordt in de derde plaats vergeten dat de revaluatie van onze gulden eenzijdig bepaalde sectoren van ons economisch leven treft, misschien zelfs zo zwaar dat zij aan de in theorie voor allen geldende belastingverlaging in feite niets meer hebben. Dat brengt mij tot het derde argument van de Regering, de gevolgen van de revaluatie.

Ik vermeldde reeds de mededeling van de Regering, dat het verwachte ongunstige effect op onze betalingsbalans niet groter zal zijn dan ruw geschat ca. f. 170 mln. Nu zal ik er niet over denken, de betekenis van macro-economische becijferingen, zoals die met name door het Planbureau worden gemaakt, te kleineren. Toch moet men daarmee uiterst voorzichtig zijn. Macro-economische berekeningen in het algemeen, en die welke in de studeerkamer worden gemaakt in het bijzonder, hebben namelijk de neiging om de verschillen tussen de onderscheiden bedrijfstakken te verwaarlozen, en wie niet in het dagelijkse contact met de harde feiten van het concrete bedrijfsleven staat, vergeet maar al te vaak dat de concurrentiemogelijkheden en de eindresultaten van bepaalde bedrijven en bedrijfstakken

meestal van slechts zéér smalle marges afhankelijk zijn. Uitgedrukt in een percentage van de totale omzet is bijv. de netto-winst van de Unilever slechts bescheiden, maar het is deze marge van slechts luttele procenten, die het verschil veroorzaakt tussen een bloeiend en expanderend wereldconcern of een noodlijdend bedrijf. Er zijn ongetwijfeld exportindustrieën waar de marge tussen opbrengst en kostprijs groot genoeg is om het revaluatienadeel op te vangen: daar zal een in omvang gelijkblijvende export uitsluitend leiden tot een lagere opbrengst in guldens. Maar er zijn óók bedrijfstakken waar een prijsverschil in guldens van 5 pCt. *niet* meer kan worden opgevangen en waar de revaluatie dus eenvoudig betekent dat de mogelijkheden van export voor Nederland radicaal worden afgesneden. Reeds in de eerste dagen na het besluit tot revaluatie begonnen de geruchten te lopen van het verplaatsen van Duitse textielopdrachten naar het thans goedkoper geworden België. De Deense agrarische produkten zullen de onze overal in de wereld, en óók op de voor ons zo belangrijke Duitse markt, gemakkelijker kunnen verdringen dan voorheen. Onze internationale vervoerbedrijven — K.L.M., scheepvaart, internationaal wegvervoer — zien hun inkomsten met 5 pCt. verminderen, waartegenover de kosten veel minder zullen dalen. Voor de voor export werkende machine-industrie en scheepsbouw is de revaluatie weinig minder dan een ramp, en zo zouden meer voorbeelden kunnen worden genoemd.

Het zijn deze nuchtere feiten, die in het besluit van de Regering onvoldoende zijn verdisconteerd. De werkelijkheid is dat een zware klap neerkomt op bepaalde bedrijfstakken, die voor het totaal van de Nederlandse economie van grote betekenis zijn en die op geen enkele wijze aantrekkend hebben gegeven tot het vonnis, dat hen zo volstrekt willekeurig tot slachtoffer maakt; slachtoffers naar wie de Regering zelfs weigert de helpende hand uit te strekken indien zij dat nodig zouden blijken te hebben. Wat daarbij de Regering moet worden verweten is dat zij over het hoofd heeft gezien het verschil tussen Duitsland, met een grote eigen markt, en Nederland, dat wellicht meer dan enig ander land ter wereld afhankelijk is van zijn export zoals die historisch is gegroeid. Bij onze hoge exportquote *kunnen* wij ons eenvoudig niet veroorloven, de bijl te leggen aan de wortel van onze welvaart, onze export van goederen en diensten. De Nederlandse positie is nu eenmaal anders dan die van Duitsland. De eerste taak van de Regering op economisch terrein is, de nationale „koek” zo groot mogelijk te maken en te houden, en alles wat daartegen ingaat is verkeerd. Want een terugslag in bepaalde exportindustrieën betekent tevens een nadeel voor de toeleveringsbedrijven, en in laatste instantie voor de werkgelegenheid, die weliswaar op dit ogenblik bijzonder hoog is, maar die, als zij eenmaal gaat dalen, verder kan teruglopen dan wenselijk is; wij hebben dat in 1958 aan den lijve ondervonden. Een dergelijke terugslag — en zelfs al de revaluatie op zich zelf — betekent bovendien een rem op de vervulling van bepaalde wensen op sociaal terrein, die een onvoldoende compensatie vinden in de wel-

In het volgend nummer:

Prof. Dr. H. J. Witteveen over de revaluatie

De industriecapaciteit van de Sowjet-Unie en van West-Duitsland

In de Sowjet-Unie is een herwaardering toegepast op de vermogenswaarde van de volkshuishouding met als peildatum 1 januari 1960. In het „Wochenbericht“ van 3 februari 1961 heeft het „Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung“ een, door berekening en raming verkregen, waardebeoordeling van de Russische industrie geconfronteerd met overeenkomstige Westduitse cijfers:

De bruto geïnvesteerde industriële vermogenswaarde van de Sowjet-Unie en van West-Duitsland
(1 januari 1960)

IndustrieseCTOR	Sowjet-Unie		West-Duitsland	
	in mrd. R.	in pCt.	in mrd. D.M.	in pCt.
Mijnbouw	135,2	19,3	22,6	13,5
Grondstoffen en produktiegoederen	236,0	33,8	63,0	37,6
Investeringsgoederen	191,3	27,4	41,5	24,8
Verbruiksgoederen	64,0	9,1	24,4	14,6
Voedings- en genotmiddelen	72,8	10,4	15,9	9,5
Totaal	699,3	100	167,4	100

In de Sowjet-Unie blijkt dat een relatief grotere ontwikkeling heeft plaatsgevonden bij de mijnbouw, de investeringsgoederen en bij de voedings- en genotmiddelenindustrie. Relatief minder sterk ontwikkeld zijn de chemische, staal-, voertuigen- en verbruiksgoederenindustrieën.

In tabel 2 wordt een vergelijking weergegeven, waarbij de waarde van de roebel tot die van de Westduitse mark is herleid.

Industriële capaciteitsverhouding Sowjet-Unie-West-Duitsland

(1 januari 1960; 1 Roebel = 0,55 D.M.)

IndustrieseCTOR	Bruto vermogenswaarde in mrd. D.M.			
	Sowjet-Unie 1	West-Duitsl. 2	kol. 1 in pCt. van kol. 2	S.U. in pCt. van W.-Dtsl. per inw.
Mijnbouw	74,4	22,6	329	80
Grondstoffen en produktiegoederen	129,8	63,0	206	52
Investeringsgoederen	105,2	41,5	253	50
Verbruiksgoederen	35,2	24,4	144	35
Voedings- en genotmiddelen	40,0	15,9	252	61
Totaal	384,6	167,4	230	56

Met inachtneming van de, uit het verschil in het economisch systeem voortvloeiende, elementen van de Russische levensstandaard (bijv. gratis gezondheidszorg) wordt geschat dat deze standaard resp. ca. de helft en een vierde t.o.v. West-Duitsland en de Verenigde Staten bedraagt. Hoewel het zevenjarenplan naar het „Wochenbericht“ verwacht, over het algemeen wel zal worden gerealiseerd, blijft er ook in 1965 nog een grote achterstand t.a.v. de hoogontwikkelde geïndustrialiseerde landen.

dappere, maar op weinig concrete machtsmiddelen steunende beloften van Minister De Pous tot prijsverlaging van bepaalde artikelen. Een onjuist economisch beleid — en daarmee hebben wij hier te maken — met andere woorden verzwakt tegelijkertijd de mogelijkheden voor een bevredigend sociaal evenwicht.

Revaluatie is namelijk, in het bijzonder voor een land als Nederland, in beginsel het kunstmatig veroorzaken van een recessie. Minister De Pous heeft daartegen aangevoerd dat wij de nabije toekomst niet al te somber behoeven in te zien omdat het revaluatiepercentage daarvoor niet groot genoeg is. Dit moge voor een aantal gevallen juist zijn — al is het voor de getroffen industrieën een schrale troost —, daar staat tegenover dat juist het geringe percentage geschikt is om ernstig wantrouwen te wekken bij het buitenland over de zorg die Nederland wil besteden aan het handhaven van de externe waarde van zijn munt, en met name over de vraag wat Nederland verder zal doen, bijv. als Duitsland nog eens verder revalueert. Men zou, bij het bestaan van een notoire fundamentele onevenwichtigheid die duidelijk tot ernstige moeilijkheden had geleid, een revaluatie tot een hoger percentage hebben begrepen. Maar het „geknoei“ met een kleine opwaardering, die onvoldoende is om een werkelijke fundamentele onevenwichtigheid te corrigeren, kan alleen maar aanleiding geven tot de vrees dat Nederland het ook een volgende maal niet zo nauw zal nemen. Men moet hierbij — en dit is een argument tegen elke revaluatie — ook niet vergeten de onlustgevoelens van die buitenlandse debiteuren, die in Nederland leningen hebben aangegaan in guldens omdat zij begrepen dat de Nederlandse crediteur tegen een devaluatie van de vreemde munt beschermd wilde zijn, maar die er moeilijk de redelijkheid van kunnen inzien, dat zij — niet zelf gedevalueerd hebbende — als gevolg van een eenzijdige Nederlandse maatregel nu toch meer in hun eigen munt moeten gaan terugbetalen. De waarde van de Nederlandse gulden moge dan al zijn verhoogd, het vertrouwen in het Nederlandse monetaire beleid kan wel degelijk een schok hebben gekregen, en de goede Nederlandse naam is minstens zoveel waard als een goede Nederlandse gulden. Het zal daardoor in de toekomst moeilijker zijn om guldenscontracten af te sluiten, met als gevolg grotere valutarisico's voor ons kleine land, dat reeds door de bescheiden maatregel die thans werd genomen voor belangrijke valutaverliezen is komen te staan.

Het besluit van de Regering tot revaluatie is een moedig besluit genoemd. Ik noem het geen moed, in een kuil te springen waarvan men de bodem niet kan zien, alleen maar omdat men van tevoren zich zelf heeft gesuggereerd dat de kuil maar ondiep is; ik noem dat dwaasheid. Ik noem het ook geen moed om uit angst voor de zuiging uit Duitsland — dat slechts 22 pCt. van onze export afneemt — de overige 78 pCt. van onze export in de waagschaal te stellen; ik noem dat angstpolitiek. Ik heb voldoende vertrouwen in de Nederlandse veerkracht en energie om ervan overtuigd te zijn dat wij in „the long run“ er wel weer zullen komen. Dat echter deze oplossing op de lange duur beter zou zijn dan een andere wijze van aanpassing van het Nederlandse loon- en prijspeil aan dat van de ons omringende landen is niet aangetoond. En voor de „short run“ is het besluit van de Regering niet moedig maar in hoge mate onverantwoord, en zit het Nederlandse volk, en zitten in het bijzonder volstrekt willekeurig getroffen bedrijfstakken, met de brokken.

Wassenaar.

H. J. HOFSTRA.

Schrijver beziet het door de S.-E.R. uitgebrachte advies over de Kamers van Koophandel en Fabrieken met het oog op de vraag in hoeverre de voorgestelde wijzigingen van het statuut der Kamers ertoe zullen bijdragen, dat deze instellingen in den vervolge hun taak beter en efficiënter zullen kunnen vervullen. Hiertoe geeft hij allereerst een schets van taak en karakter van de Kamers. Vervolgens komen de voorgestelde wijzigingen in het statuut der Kamers stuk voor stuk aan de orde. Aan het eind van het artikel worden de bevindingen samengevat. De slotconclusie luidt dat het wetsontwerp van de S.-E.R. in geen enkele werkelijke behoefte van de Kamers voorziet. Schrijver hoopt dan ook, dat de Regering dit advies ad acta zal leggen. Het enige wat z.i. nodig is, is een wetje, dat de geldigheidsduur van de bestaande wet op de Kamers van Koophandel voor onbepaalde tijd verlengt. Voor ingrijpende wijziging van de bestaande wet is het tijd genoeg, als de Kamers zelf met voorstellen komen.

De Kamers van Koophandel en de S.-E.R.

Inleiding.

Aanleiding tot dit artikel is het „Advies over de kamers van koophandel en fabrieken”, dat de Sociaal-Economische Raad onder dagtekening van 9 december 1960 heeft uitgebracht aan de staatssecretarissen van Economische en van Algemere Zaken ¹⁾. Aan het advies zijn toegevoegd een ontwerp van wet, dat in hoofdlijnen is uitgewerkt, alsmede een ontwerp van een Koninklijk Besluit tot regeling van het aantal leden, dat elke Kamer zal tellen. De nieuwe regeling zou in werking moeten treden op 1 januari 1963, d.i. de datum, waarop de huidige wet (van 21 augustus 1950) zal vervallen.

Het advies is het werk van een in 1958 ingestelde commissie ad hoc van 18 leden en door de S.-E.R. ongewijzigd overgenomen. Negen leden van de commissie werden benoemd op voordracht van de Kamers van Koophandel; hieronder bevonden zich twee voorzitters, drie secretarissen en drie leden-werknemers, alsmede Mr. Lichtenauer, vroeger secretaris en thans lid van de Kamer te Rotterdam. Onder de negen door de S.-E.R. voorgedragen leden bevonden zich een vertegenwoordiger van elk der drie werknemersorganisaties (N.V.V., K.A.B. en C.N.V.), van elk der hoofdbedrijfschappen Ambacht en Detailhandel en van het bedrijfshap Horeca.

De Wet op de Kamers van Koophandel en Fabrieken van 1950 is indertijd voorbereid door een commissie van negen voorzitters van Kamers onder voorzitterschap van de directeur voor de middenstand van het Ministerie van Handel, Nijverheid en Scheepvaart (thans Economische Zaken). In de ongelijke samenstelling van de twee commissies weerspiegelt zich een verschil in doelstelling.

In de bezettingstijd zijn de Kamers gereorganiseerd in verband met het totstandkomen van wat toen heette de „zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven”. Na de bevrijding moest deze reorganisatie ongedaan worden gemaakt. Het „Besluit op de Kamers van Koophandel en Fabrieken” moest worden vervangen door een wet, die het de Kamers mogelijk zou maken haar werkzaamheden zo goed mogelijk te verrichten. De commissie, die de wet van 1950 hielp voorbereiden, streefde ernaar de

bruikbare elementen van de oorspronkelijke wet van 1920 en van de in de bezettingstijd genomen besluiten met elkaar te verenigen ²⁾ en aldus te komen tot een wet, die voor onbepaalde tijd zou kunnen gelden.

Bij de behandeling in de Tweede Kamer kreeg de wet van 1950 echter een tijdelijk karakter met de bedoeling de noodzaak te scheppen de getroffen regeling na verloop van enige tijd opnieuw te bezien in verband met de te verwachten ontwikkeling van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. De door de S.-E.R. in 1958 ingestelde commissie had derhalve in wezen een beperkte opdracht, te weten: de Kamers alsnog zoveel mogelijk in te passen in het stelsel van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie.

Alleen als men uitgaat van deze zeer bepaald gerichte doelstelling kan de samenstelling van de commissie, die het advies van de S.-E.R. voorbereidde, juist worden geacht. Was de doelstelling een zakelijke bestudering van de taak en de inrichting van de Kamers geweest, dan zou een minder partijdige samenstelling van de commissie de voorkeur hebben verdiend. In het bijzonder zou het aantal leden-ondernemers groter hebben moeten zijn.

Wie zich zet tot bestudering van het ontwerp van wet van de S.-E.R. behoeft zich uiteraard niet gebonden te achten aan de opdracht, die de commissie ad hoc trachtte te vervullen. Veeleer ligt het voor de hand de vraag te stellen in hoeverre de voorgestelde wijzigingen van het statuut der Kamers ertoe zullen bijdragen, dat deze instellingen in den vervolge hun taak beter en efficiënter zullen kunnen vervullen.

Met het oog hierop geeft dit artikel allereerst een schets van taak en karakter van de Kamers. Vervolgens komen de voorgestelde wijzigingen in het statuut der Kamers stuk voor stuk aan de orde. Aan het eind van het artikel worden de bevindingen samengevat.

¹⁾ Een voorbeeld hiervan vormt de gebiedsindeling. De regeling uit de bezettingstijd kende 11 Kamers, waarvan de grenzen samenvielen met die van de provincies. Onder de meeste Kamers ressorteerden enige plaatselijke kantoren. Krachtens de wet van 1950 kregen de plaatselijke kantoren hun zelfstandigheid weer terug, maar de aansluiting bij de provinciale grenzen, die in de bezettingstijd was ingevoerd, bleef behouden.

¹⁾ Publikaties van de Sociaal-Economische Raad, 1960, no. 3.

Taak en karakter van de Kamers.

Onder het begrip Kamer van Koophandel en Fabrieken vallen in Nederland heterogene elementen. Aan de ene kant zijn de Kamers vertegenwoordigende lichamen, die opkomen voor de belangen van het bedrijfsleven in hun ressort. Zij doen dit door het geven van gevraagde en ongevraagde adviezen aan de overheidsinstanties en door het plegen van overleg met overeenkomstige lichamen in binnen- en buitenland. Wat het internationale overleg betreft kan worden gewezen op de vele contacten tussen Kamers, die aan twee zijden van de landsgrens zijn gelegen, tussen de „Rijnkamers”, tussen de „Beneluxkamers” en tenslotte op de betrekkingen, die worden onderhouden via de Internationale Kamer van Koophandel.

Aan de andere kant vervullen de Kamers door hun als secretariaten aangeduide kantoren een groot aantal administratieve functies. Als administratieve organen zijn de Kamers ingeschakeld bij de uitvoering van een groot aantal wetten, waaronder de Handelsregisterwet, de Wet op het afbetalingsbedrijf, de Uitverkopenwet 1956 en de beide Vestigingswetten. Ten aanzien van deze werkzaamheden zijn de Kamers in hoofdzaak voorposten van het Ministerie van Economische Zaken. Voorts leggen de secretariaten der Kamers zich toe op allerhande dienstbetoon ten behoeve van het bedrijfsleven, zoals bijv. handelsvoorlichting en handelsbemiddeling. Bij dit dienstbetoon houden zij zich niet strikt aan de grenzen van hun gebied, indien degene die de hulp nodig heeft dichterbij een andere Kamer is gevestigd dan die, waar hij in het handelsregister staat ingeschreven.

De werkzaamheden van een Kamer en haar secretariaat ondersteunen elkaar over en weer. Aan de ene kant is de Kamer als vertegenwoordigend lichaam ermee gebaat, dat het secretariaat voortdurend nauwe betrekkingen onderhoudt met het bedrijfsleven. Men kent de weg naar het kantoor van de Kamer! Aan de andere kant verschaft de band met de Kamer een waarborg, dat het secretariaat bij het vervullen van zijn taak bureaucratie zoveel mogelijk zal vermijden.

Een en ander brengt mede, dat het karakter van de Kamers niet voldoende uitkomt wanneer men zich, zoals de stellers van het advies van de S.-E.R., beperkt tot een opsomming van taken. Het karakter der Kamers komt vooral hierin aan den dag, dat zij zich steeds weer in staat toonden te voorzien in plotseling opkomende behoeften van de Overheid (bij het treffen van nieuwe maatregelen) en van het bedrijfsleven. Vooral in de niet te grote districten danken de Kamers een zekere populariteit aan de wijze, waarop zij met de mensen omgaan (in het jargon van deze dagen de „public relations” verzorgen). Dientengevolge worden de functionarissen van de Kamers — en niet alleen de secretarissen — om raad gevraagd in zeer uiteenlopende zaken („concrete hulp in concrete gevallen”). Doordat de Kamers ook optreden als vertegenwoordigende lichamen komen aldus gebleken zorgen van de zakenwereld dan weer gemakkelijk in de openbaarheid.

Het karakter van de Kamers van Koophandel en Fabrieken is totaal verschillend van dat der publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties. De eerste vertegenwoordigen het bedrijfsleven in het algemeen, voor zover dat in een bepaald district wordt aangetroffen³⁾; de laatste hebben steeds betrekking op een bepaalde bedrijfskolom of bedrijfstak; zij zijn niet algemeen, maar functioneel. De Kamers werken regionaal, de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties daarentegen landelijk. De Kamers hebben uit-

sluitend bemoëienis met de economische belangen van het bedrijfsleven in hun district; de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties daarentegen bewegen zich zowel op sociaal als op economisch terrein. Tenslotte is nog een punt van verschil: de Kamers hebben vrijwel geen verordenende bevoegdheden⁴⁾, de schappen daarentegen wel.

Op een bepaald punt toont de Sociaal-Economische Raad een juist begrip voor het eigen karakter van de Kamers. De Raad verwerpt namelijk zeer uitdrukkelijk de gedachte, van de bestaande Kamers kleine sociaal-economische raden te maken. De Raad wil verder ook de gebiedsindeling der Kamers en hun werkterrein ongewijzigd laten.

Het is dan ook zo, dat de voorstellen van de Raad tot wijziging van het statuut der Kamers niet voortvloeien uit opgemerkte gebreken van de huidige regeling, maar uit de overweging de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, die op het terrein van industrie en handel slechts weinig ingang vond, een steuntje in de rug te geven. De bedoelde voorstellen zullen thans achtereenvolgens worden besproken.

Het aantal leden per Kamer.

Volgens art. 4 van de huidige wet bepaalt de Minister van Economische Zaken het aantal leden van iedere Kamer, alsmede de verdeling over de verschillende takken van handel en nijverheid, die in het gebied van de Kamer van betekenis zijn. De praktijk is, dat het aantal leden der Kamers sterk uiteen loopt, en wel van 16 (Noordwest-Veluwe) tot 48 (Amsterdam en Rotterdam). Volgens de Sociaal-Economische Raad is het aantal leden der Kamers niet in overeenstemming met de betekenis van elk hunner. Dit moet worden veranderd. Er moeten zes groepen worden onderscheiden in aansluiting aan de ontvangsten uit de jaarlijkse bijdragen, verschuldigd wegens inschrijving in het Handelsregister⁵⁾.

Het is duidelijk, dat het criterium van de Raad geen steek houdt. Het aantal leden van elke Kamer dient zo

³⁾ Volgens art. 4 van de huidige wet bepaalt de Minister van Economische Zaken, na de betrokken Kamers gehoord te hebben, „hoeveel leden voor de verschillende takken van handel en nijverheid in de kamer zitting zullen hebben; hij houdt hierbij zoveel mogelijk rekening met de betekenis, welke ieder dier takken in het gebied van de kamer heeft”. Dezelfde bepaling komt voor in het wetsontwerp van de S.-E.R. De verplichting van de Minister de betrokken Kamer te horen alvorens een beslissing te nemen is echter vervallen. Volgens het ontwerp wordt de S.-E.R. gehoord. Art. 5, lid 2, van het ontwerp bepaalt hieromtrent nog: „Deze stelt de betrokken kamer in de gelegenheid omtrent het uit te brengen advies van haar inzicht te doen blijken”. Het is begrijpelijk, dat deze bepaling in de kringen der Kamers ernstig misnoegen heeft opgewekt. De voorlichting, die de Minister behoeft, moet steunen op de kennis van de betrokken regio. Waarom dan de landelijke S.-E.R. in de plaats stellen van het regionale orgaan?

⁴⁾ Bij mijn weten is er slechts één wetsbepaling, die aan de Kamers verordenende bevoegdheid geeft, nl. art. 3, lid 5, van de Uitverkopenwet 1956: „De kamer van koophandel en fabrieken kan op grond van regionale of plaatselijke omstandigheden voor alle of door haar aan te wijzen bedrijven of groepen verkoopplaatsen in haar gebied of een deel daarvan een andere tijdsruimte van ten hoogste negentien werkdagen in de plaats van ieder der krachtens de voorgaande leden bepaalde tijdsruimte stellen”.

⁵⁾ Behalve de jaarlijkse bijdragen ontvangen de Kamers ook vergoedingen, verschuldigd wegens eerste inschrijving in het Handelsregister, retributiën voor bewezen diensten en inkomsten uit vermogen. Vooral de retributiën zouden een maatstaf voor de betekenis der Kamers kunnen zijn, ware het niet, dat de tarieven niet overal gelijk zijn.

te worden vastgesteld, dat elke belangrijke bedrijfstak haar vertegenwoordiging in de Kamer heeft. Een Kamer, die grote bedragen aan jaarlijkse bijdragen int, opgebracht door een eenzijdig samengesteld bedrijfsleven, kan zeer wel volstaan met een kleiner aantal leden dan een zusterkamer met veel lagere inkomsten, die evenwel binnen haar gebied vele bedrijfstakken heeft. Met het oog hierop is het bepaald een achteruitgang, dat de Raad elke groep aan een vast getal leden wil binden. Wil men niettemin vasthouden aan de indeling in groepen, dan zou voor het minst voor elke groep een maximum en een minimum aantal leden moeten worden vastgesteld.

Volgens de door de Raad bedachte normen zouden drie Kamers hun aantal leden moeten verminderen, bij twee zou geen verandering moeten optreden en bij 32 zou het aantal leden moeten worden uitgebreid. Dit lijkt op het eerste gezicht vreemd. Hoe meer leden, hoe langer beraadslagingen. De reden is, dat de Raad ruimte wil maken voor een versterking van het werknemerselement.

De samenstelling der Kamers.

Lid 4 van art. 4 van de huidige wet bepaalt, dat ten minste een derde der leden van elke Kamer zitting zal hebben voor de middenstandsondernemingen, en ten minste een derde voor de „overige” ondernemingen.

Lid 3 van art. 4 van het wetsontwerp van de Sociaal-Economische Raad bevat een overeenkomstig voorschrift, waarbij echter de term middenstandsondernemingen is vervangen door „ondernemingen op het gebied van het midden- en kleinbedrijf”. De Raad wil namelijk de sociologisch getinte term middenstand vermijden, zonder opgaaf van redenen. Dit is vreemd, aangezien de Raad terecht te verstaan geeft, dat de twee benamingen niet hetzelfde begrip aanduiden. In vele bedrijfstakken heeft men grote, middelbare en kleine ondernemingen. Moeten dan de grote ondernemingen en de andere afzonderlijk worden vertegenwoordigd? Aangezien dit kennelijk niet de bedoeling is, zou de Raad er goed aan hebben gedaan de oude aanduiding, die een geijkte, ondubbelzinnige inhoud heeft, te handhaven.

Volgens art. 5 van de huidige wet treedt om de twee jaren de helft der zittende leden af ⁶⁾. In de vacatures voorzien de zittende leden zelf, nadat „de daartoe door de Sociaal-Economische Raad aangewezen organisaties van ondernemers en werknemers” zijn gehoord. Deze bepaling, die door de Tweede Kamer in de wet is gebracht, heeft bewerkt, dat thans in elke Kamer drie werknemersleden zitting hebben, met uitzondering van de Kamer voor de Noordwest-Veluwe en die voor Noord-Limburg, die er slechts een hebben.

Het is een publiek geheim, dat deze opvallende gelijkvormigheid te danken is aan zachte drang van het Departement van Economische Zaken. De voorkeur voor het getal drie houdt waarschijnlijk verband met de omstandigheid, dat er drie landelijke werknemersorganisaties zijn (N.V.V., K.A.B. en C.N.V.). Dit betekent, dat met de vertegenwoordiging der werknemers een politiek element in de samenstelling der Kamers is binnengeloodst, dat vreemd is aan wezen en karakter van deze lichamen, die in het verleden steeds werden gekenmerkt door hun zakelijke en a-politieke instelling ⁷⁾.

Ook uit anderen hoofde moet het ongewenst worden

⁶⁾ De Raad stelt voor, dat de leden van de Kamer om de vier jaren tegelijk aftreden. Uit een oogpunt van continuïteit lijkt dit een achteruitgang. Het advies motiveert deze wijziging niet.

geacht het werknemersaandeel in het lidmaatschap der Kamers te vergroten tot een vierde (c.q. een vierde van het hoogste in dat aantal begrepen viervoud), zoals de Raad voorstelt. Leden van de Kamers plegen als zodanig te worden benoemd wegens hun belangstelling voor de publieke zaak en hun erkende deskundigheid met betrekking tot een bepaalde tak van bedrijf. Deze deskundigheid houdt in, dat zij inzicht hebben in de algemeen-economische factoren, welke van betekenis zijn voor het wel en wee van de bedrijfstak in kwestie. Dit inzicht kan worden verondersteld bij leidinggevende functionarissen in de ondernemingen, ook als zij werknemer zijn. Er is dus alles voor te zeggen de kring, waaruit de leden der Kamers voortkomen, zo ruim te nemen, dat zij ook alle werknemers met leidinggevende functies omvat. Het zou echter te ver gaan aan te nemen, dat het bedoelde inzicht aanwezig is bij alle werknemers. In de lagere regionen zal het slechts bij uitzondering aanwezig zijn.

Op grond van deze stand van zaken is het aan de ene kant wenselijk het lidmaatschap van de Kamers uitdrukkelijk open te stellen voor werknemers. Aan de andere kant zou het echter onjuist zijn het aantal werknemersleden te binden aan een betrekkelijk hoog percentage van het totale aantal leden. Doet men dit wel, dan zal het onvermijdelijke gevolg zijn, dat in de Kamers een aantal personen zitting krijgt, dat persoonlijk geen bijdrage levert tot het werk der Kamers. In dit verband is het opmerkelijk, dat de naamlijst van leden der Kamers van Koophandel en Fabrieken ⁸⁾ thans reeds 39 functionarissen van werknemersorganisaties vermeldt. Dit is vrij veel op een totaal van 107 werknemersleden. Waarschijnlijk zullen velen van deze functionarissen niet beschikken over speciale deskundigheid ten aanzien van een bepaalde tak van bedrijf.

Terecht acht de Raad het wenselijk „de vertegenwoordigers uit werknemerskring in het bijzonder te zoeken onder degenen, die praktisch in het bedrijfsleven werkzaam zijn” (Advies, blz. 23). Het ontwerp van wet bevat echter geen bepaling, die het zitting nemen van bestuursleden, die niet in het bedrijfsleven werkzaam zijn, verbiedt of beperkt. Juist omdat de Raad het totale aantal werknemersleden wil doen stijgen van 107 op 298, zou een dergelijke beperking op haar plaats zijn geweest ⁹⁾. Voorts zou een bepaling moeten worden opgenomen, die werknemersleden van Kamers het recht geeft extra vrije dagen (of uren) op te nemen, ten einde aan het werk der Kamers te kunnen deelnemen.

De wijze van benoeming van de leden der Kamers.

Volgens de huidige wet worden de leden der Kamers gekozen door de zittende leden, nadat de daartoe door de Sociaal-Economische Raad aangewezen organisaties van ondernemers en van werknemers zijn gehoord.

⁷⁾ Als in het gebied van een Kamer het overgrote deel der georganiseerde werknemers behoort tot een der drie centrales, is er geen enkele reden ook een vertegenwoordiger van de beide andere centrales een plaats te geven in de Kamer.

⁸⁾ Zie voor deze naamlijst de „Gids voor de kamers van koophandel en fabrieken in Nederland 1959”, uitgegeven door N.V. Drukkerij H. P. Swart & Zn., 's-Gravenhage, blz. 38-86.

⁹⁾ Een aanloop tot een dergelijke beperking vindt men in het eerste lid van art. 7 van het wetsontwerp van de S.-E.R.: „Tot lid van een kamer kan alleen worden benoemd degene, wiens werkzaamheid overwegend in haar gebied plaatsvindt, dan wel degene, die gebonden is aan het bedrijfsleven in haar gebied. Niet tot lid kan worden benoemd degene, die lid is van een andere kamer”.

Art. 6 van het wetsontwerp van de Sociaal-Economische Raad draait dit om: „De leden van de kamers worden benoemd door de organisaties van ondernemers en van werknemers, die de Sociaal-Economische Raad daartoe aanwijst. Alvorens tot benoemen over te gaan, plegen de aangewezen organisaties overleg met het bestuur van de kamer”. Volgens het Advies (blz. 25) is de reden voor deze verandering, dat het onder het huidige stelsel veel te lang duurt, vooraleer nieuwe stromingen en nieuwe figuren in de vertegenwoordigende colleges de plaats krijgen, die hun toekomt. De vraag rijst echter, welke waarborg er bestaat, dat dit onder het omgekeerde stelsel anders zal zijn. Bovendien loopt het nieuwe stelsel geheel vast, als er in een district van een Kamer geen of onvoldoende organisaties zijn, die de er voorkomende bedrijfstakken kunnen vertegenwoordigen. Zulk een manco kan met stelligheid worden verwacht in verschillende kleine districten.

Maar zelfs als er voor alle bedrijfstakken organisaties bestaan, die met de benoeming kunnen worden belast, zal de nieuwe regeling ernstige bezwaren opleveren. Men dient in dit verband te bedenken, dat in de samenstelling van de Kamers drie vormen van differentiatie tot hun recht moeten komen, nl.:

1e) de spreiding over de takken van bedrijf (met als hoofdtegenstellingen de middenstand en de „overige ondernemingen”);

2e) de spreiding met het oog op de grootte der ondernemingen;

3e) de spreiding der leden over het district, de „geografische spreiding”.

Het is duidelijk, dat onder de voorgestelde regeling alleen de eerste differentiatie een redelijke kans maakt, de andere echter niet, tenzij de benoemende organisaties hun werk laten coördineren door de besturen der Kamers. Doen zij dit, dan blijft in wezen alles bij het oude, maar is de regeling alleen maar nodeloos ingewikkeld.

Tenslotte is nog een ernstig bezwaar tegen het voorstel het benoemingsrecht toe te vertrouwen aan de organisaties, dat bij deze de neiging zou kunnen bestaan alleen leden van de eigen organisatie aan te wijzen. Ook onder degenen, die lid zijn van geen enkele organisatie, kunnen echter personen voorkomen, die volledig voldoen aan de eisen, waaraan een lid van een Kamer dient te voldoen.

Het bestaande stelsel van verzachte coöptatie werkt mogelijk niet onder alle omstandigheden ideaal; het verschaft echter de Kamers een nuttige bewegingsvrijheid, die onder het nieuwe stelsel zou worden opgeofferd, zonder dat er enig voordeel tegenover zou staan.

Opgemerkt zij, dat de Raad in ander verband blijkt geeft niet blind te zijn voor de voordelen van bewegingsvrijheid. Hij noemt het namelijk een voordeel van commis-

soriale arbeid, dat deze de mogelijkheid schept specialisten van buiten de Kamer in haar werkzaamheden te betrekken en daarmee de belangstelling voor de arbeid der Kamers te vergroten.

Het voorzitterschap der Kamers.

Art. 11 van het wetsontwerp van de Sociaal-Economische Raad is zo geredigeerd, dat het mogelijk zal zijn een niet-lid te kiezen tot voorzitter van een Kamer. De niet uit het midden van de Kamer benoemde voorzitter zal in haar vergaderingen alleen een raadgevende stem hebben. Een toe te juichen vermeerdering van bewegingsvrijheid!

Bij de regeling van het ondervoorzitterschap maakt de Raad echter een lelijke schuiver. De huidige wet spreekt van twee of meer ondervoorzitters. Het wetsontwerp maakt hiervan drie of meer ondervoorzitters en bepaalt dan, dat de benoemingen zoveel mogelijk geschieden „uit elk van de kringen, waaruit de leden van de kamer afkomstig zijn”. Om alle misverstand uit te sluiten zegt het Advies (blz. 25): „Er zou derhalve dienen te worden bepaald; dat elke kamer ten minste drie ondervoorzitters heeft, waardoor opnemning van een ondervoorzitter uit de kring van het midden- en kleinbedrijf en uit werknemerskring mogelijk wordt”. Dit is regelrecht in strijd met de uitvoerige vertogen van de Raad, dat de leden der Kamers zich moeten „identificeren met de belangen van de sector van het bedrijfsleven, waarvoor zij worden aangewezen en niet met de specifieke plaats, die zij daar innemen”. Dit is stellig mogelijk. Dat de S.-E.R. echter zelf op een andere plaats spreekt van vertegenwoordiging van de werknemerskring geeft te denken. Ik had vroeger een Vlaamse vriend, die in dit soort gevallen placht te zeggen: „Hier komt de aap uit de boom”.

De secretariaten der Kamers als regionale bureaus van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties.

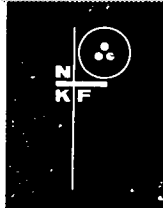
Geest en karakter van de Kamers brengen mede, dat hun secretariaten er steeds op uit zijn door dienstbetoon het bedrijfsleven in hun districten zo goed mogelijk behulpzaam te zijn. Dit leidt uiteraard ook tot samenwerking met de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties, bijv. met het Centraal Registratiekantoor voor Detailhandel en Ambacht, dat gegevens ontvangt en doorgeeft aan de door de Kamers beheerde Handelsregisters.

De S.-E.R. stelt in dit verband een nieuw art. 17 voor, luidende: „De kamer verleent de medewerking, van haar gevorderd bij of krachtens een wet of door Ons, dan wel bij verordening van de Sociaal-Economische Raad of van het bestuur van een produkt-, een hoofdbedrijf- of een bedrijfschap. Een verordening als in dit lid (lees artikel) bedoeld behoeft de goedkeuring van Onze minister”. Aan-

(advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT



Zowel de invoering van de werktijdverkorting als de discussies daarover vertonen enkele onbevredigende kantēn. De fundering van het invoeringsbesluit is zwak en bevat onzuivere argumenten. In onvoldoende mate is onderzocht in hoever de meerderheid van de betrokken werknemersgroepen de werktijdverkorting prefereert boven een toename van het inkomen in geld en goederen. De opiniepeiling, verricht door het C.N.V., is niet representatief voor de gehele beroepsbevolking. Bovendien was de vraagstelling in deze opiniepeiling onzuiver, nl. door een onjuiste berekening van de „kosten” van werktijdverkorting. Een schijnargument is de stelling dat door de eis van een compenserende produktiviteitsstijging de werktijdverkorting minder kost dan de gederfde produktie minus variabele kosten. „Zwarte arbeid” en overwerk op ruime schaal wijzen op de voorkeur van grote groepen voor loonsverhoging boven werktijdverkorting. Schrijver bepleit „part-time” werken in o.a. de detailhandel ten behoeve van degenen, die de werktijdverkorting tegen wil en dank moeten accepteren.

Er zijn in de invoering van de werktijdverkorting en de discussies daarover m.i. enkele onbevredigende punten. In de eerste plaats lijkt de fundering voor het besluit, tot werktijdverkorting over te gaan, onvoldoende. In de tweede plaats is de fundering, voor zover zij er dan al is, zwak. In de derde plaats lijken enige onzuivere argumenten in de discussies geslopen. Mogelijk wordt de indruk gewekt dat dit „grote” beweringen zijn. Hieronder zal worden gepoogd een en ander aannemelijk te maken.

De invoering van werktijdverkorting betekent de consumptie van een brok welvaartsstijging in de vorm van vrije tijd in plaats van in geld resp. goederen. Het is dus een keuze. Degenen, die deze keuze direct aangaat, vormen samen de beroepsbevolking. De overgrote meerderheid daarvan bestaat uit arbeiders en kantoorpersoneel. Het invoeren van werktijdverkorting is dus primair de keuze van deze groep. De beslissing dient althans genomen te worden overeenkomstig de preferenties van de meerderheid van die groep.

(vervolg van blz. 278)

gezien in het verleden nooit is gebleken van onvoldoende bereidheid van de Kamers tot samenwerking met de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties, lijkt dit artikel geheel overbodig.

Het toezicht op de financiēn der Kamers.

Tot dusver berust het toezicht op de financiēn der Kamers bij de Minister van Economische Zaken. De Raad wil deze taak gedeeltelijk overnemen. Hij stelt klaarblijkelijk prijs op het recht de begroting en de jaarrekening goed te keuren. De ministeriële goedkeuring op het heffen van retributies en op het verrichten van bepaalde handelingen (bijv. het verlenen van subsidies boven een bedrag van zeg f. 1.000) wil de Raad echter handhaven. De overweging is, dat de Raad „zich bij zijn oordeelsvorming meer met huishoudelijke dan met beleidsaspecten pleegt bezig te houden” (Advies, blz. 29). Aangezien beleidsaspecten ook in acht moeten worden genomen bij het beoordelen van begrotingen en rekeningen, eist een conse-

15-3-1961

Werktijdverkorting van harte?

Men zou dus moeten beginnen, zich een duidelijk beeld te vormen over de vraag waaraan de meerderheid de voorkeur geeft. Het komt mij voor, dat dit onvoldoende is gebeurd. Daartoe was namelijk een representatief opinie-onderzoek onder onze beroepsbevolking, uitgaande van de vakcentrales en/of de Regering aangewezen. Het enige opinie-onderzoek van betekenis is in 1957 door het C.N.V. verricht onder een groep van 1.039 van zijn leden.

Duidelijk is, dat het onderzoek bij C.N.V.-leden niet representatief geacht kan worden voor de beroepsbevolking als geheel. Ten minste hadden ook het N.V.V. en de K.A.B. een dergelijk onderzoek in eigen kring moeten verrichten, hetgeen niet is gebeurd. De keuze: meer tijd in plaats van meer geld, is dus gedaan zonder een grondige peiling van de mening van de belanghebbenden.

Het C.N.V.-onderzoek.

Vervolgens enkele opmerkingen over het materiaal dat

quente opzet de bestaande regelingen te handhaven. Daarboven is bij mijn weten nooit gebleken van gebreken, die zouden kunnen worden ondervangen door overdracht van bevoegdheden van de Minister aan de Raad.

Slotsom.

Het wetsontwerp van de S.-E.R. is ingegeven door het verlangen nieuwe banden te leggen tussen de Kamers van Koophandel en de organen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Het drijven in deze richting is niet in het belang van de Kamers. De eruit voortvloeiende voorschriften zijn alle overbodig, sommige zelfs schadelijk.

Een duidelijke achteruitgang vergeleken met de bestaande toestand valt op te merken bij de regeling van het benoemingsrecht en van het toezicht op de financiēn van de Kamers. Alleen maar overbodig is de bepaling, die de secretariaten der Kamers voorschrijft opdrachten te aanvaarden van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties. Overbodig en onbegrijpelijk is het voorschrift dat de S.-E.R. van advies zou moeten dienen over de verdeling

279

er dan wel is: het C.N.V.-onderzoek ¹⁾. Voor ons doel gaat het om de volgende resultaten:

Voorkeur werktijdverkortung: 57 pCt.

Voorkeur loonsverhoging: 41 pCt.

Geen mening: 2 pCt.

Een meerderheid der ondervraagden sprak zich dus uit vóór werktijdverkortung. Hierbij moge ik eerst een algemene opmerking plaatsen. Het is zeer waarschijnlijk, dat de groep van 41 pCt. die loonsverhoging prefereert gemiddeld een lager inkomen heeft dan zij, die werktijdverkortung wilden. Wie werktijdverkortung verkiest kan zich meer permitteren. Er zijn ook aanwijzingen daarvoor in het rapport.

Het is voorts aannemelijk, dat de behoefte aan meer loon bij hen die daarvoor kozen sterker is dan de behoefte aan meer vrije tijd bij de anderen. Dit is een argument om aan de individuele preferenties voor meer vrije tijd in de grootste groep minder waarde toe te kennen dan aan de individuele preferenties voor loon in de kleinere groep. Laten wij hier echter, met het oog op de bekende perikelen van interpersonele nutsvergelijking, niet verder op ingaan.

Belangrijker is de vraagstelling aan de geënquêteerden. De vraag, waar hêt om gaat, werd ongeveer als volgt geformuleerd: „Als U het voor het zeggen had, zoudt U dan kiezen voor vijf uur minder werken met behoud van hetzelfde weekloon of zoudt U liever even lang blijven werken, maar dan een loonsverhoging ontvangen van vijf maal Uw uurloon?”

Het lijkt mij, dat hiermee het alternatief onzuiver is gesteld. Een loonsverhoging van vijf uur staat niet gelijk aan de kosten van een werktijdverkortung van vijf uur. De kosten van een werktijdverkortung van vijf uur zijn namelijk bij benadering gelijk aan de waarde van de produktie in die vijf uur, minus variabele kosten. En dat is aanzienlijk meer dan de loonsom van vijf uur! Zowel uit het standpunt van het bedrijf, als uit dat van de maatschappij geldt, dat een loonsverhoging van vijf maal het uurloon een geringer offer voorstelt dan een werktijdverkortung van vijf uur.

¹⁾ „Hoe denken de leden van de Christelijke vakbeweging over de vijfdaagse werkweek en wat moet voorrang krijgen?”, door Drs. J. de Koning. Een publikatie van het Sociologisch Instituut van het Convent der Christelijk Sociale Organisaties, 1958.

(vervolg van blz. 279 onderaan)

van de leden van elke Kamer over de verschillende bedrijfsstakken.

Uit de gedachtenwereld van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie stamt ook het voornemen het werknemers-element in de Kamers te versterken. Bij de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties is de paritaire vertegenwoordiging van werknemers en werkgevers op haar plaats, omdat zij zich zowel op sociaal als op economisch gebied bewegen. Bij lichamen met een zuiver economisch karakter, zoals de Kamers nu eenmaal zijn, is een bindend voorschrift tot het inruimen van een groot aantal plaatsen aan werknemersleden misplaatst. Het desbetreffende voorstel van de S.-E.R. gaat veel te ver. Hetzelfde geldt voor het bindende voorschrift, dat een der ondervoorzitters moet voortkomen uit de werknemerskring.

Het wetsontwerp van de S.-E.R. bevat ook enige nieuwe bepalingen, die min of meer los staan van het al of niet aanwezig zijn van nauwe betrekkingen tussen de Kamers van Koophandel en de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties. Tot deze groep behoren de indeling der Kamers in

Men had de geënquêteerden dus voor de volgende keuze moeten stellen: een werktijdverkortung van X uur of een loonsverhoging van X + Y maal het uurloon (de grootte van Y hangt af van het aandeel van andere produktiefactoren dan arbeid in de produktwaarde).

Het is duidelijk dat bij deze vraagstelling meer preferentie voor loonsverhoging aan de dag getreden zou zijn. Nu zal men wellicht hiertegen aanvoeren, dat de werktijdverkortung minder kost dan de gederfde produktie minus variabele kosten. Immers, de werktijdverkortung mag slechts worden doorgevoerd met een compenserende stijging van de produktiviteit. Dit is evenwel een schijnargument. Deze produktiviteitsverbetering is te splitsen in twee delen:

1. De vermeende verbetering, die nooit bestaan heeft, of na het enthousiasme over de invoering van de werktijdvermindering weer geleidelijk te loor gaat ²⁾ (in sommige branches gaat het gerucht dat het verplichte aantonen van de produktiviteitsverbetering niet zo'n verschrikkelijk probleem is). Voor zover de verbetering schijn is, is er geen compensatie.

2. De werkelijke verbetering door verbetering van organisatie en werkmethode, vermindering van verliestijden en tempoverhogingen. Dit alles mede verkregen door de bereidheid der werknemers tot medewerking.

Echter, deze produktiviteitsverhoging zou men zonder werktijdverkortung even goed hebben kunnen bereiken. Want zonder werktijdverkortung was een extra loonsverhoging mogelijk en ook daarmee zou de bereidheid tot medewerking van de werknemers te winnen zijn. Het is dus onjuist te suggereren, dat werktijdverkortung weinig of niets zou kosten, omdat zij toch door een produktiviteitsstijging wordt gecompenseerd. Ook die produktiviteitsstijging, voor zover zij er is, kan weer in de vorm van hogere inkomens genoten worden en is van de werktijdverkortung onafhankelijk.

Voor zover de werktijdverkortung ongecompenseerd blijft (boven de normale produktiviteitsstijging van ca. 3 pCt. per jaar) vindt een gedeeltelijke afwenteling op de ondernemers plaats. Daardoor zal er de komende jaren minder ruimte zijn voor loonsverhogingen. Een feit dat de

²⁾ Zie „Werktijdverkortung komt op gang”, in „Doelmatig Bedrijfsbeheer”, december 1960.

groepen, elk met een vast aantal leden en de mogelijkheid een buitenstaander te benoemen tot voorzitter. Het eerstbedoelde voorschrift zou de Kamers aan een te strak keurslijf binden, het tweede kan misschien in bijzondere omstandigheden nuttig zijn.

Overziet men het geheel, dan kan de slotsom geen andere zijn dan dat het wetsontwerp van de S.-E.R. in geen enkele werkelijke behoefte van de Kamers voorziet. Zeer opmerkelijk is ook de afwijzende houding, die vele voorzitters van Kamers van Koophandel innamen in de redevoeringen, die zij uitspraken ter gelegenheid van de jaarwisseling.

Het is dan ook te hopen, dat de Regering dit advies ad acta zal leggen. Het enige wat nodig is, is een wetje, dat de geldigheidsduur van de bestaande wet op de Kamers van Koophandel voor onbepaalde tijd verlengt. Voor ingrijpende wijziging van de bestaande wet is het tijd genoeg, als de Kamers zelf met voorstellen komen.

geënquêteerde C.N.V.-leden, gezien de geciteerde vraagstelling, zeker niet in hun antwoord hebben verdisconteerd!

Lichtvaardige keuze.

Al met al ziet het ernaar uit dat de keuze vóór werktijdverkorting lichtvaardig is gedaan. Deze kwalificatie zal in het volgende nader worden gefundeerd.

Het N.V.V., dat geen opinie-onderzoek heeft ingesteld, heeft zich, bij monde van de directeur van het Wetenschappelijk Bureau, uitgesproken voor prioriteit van loonsverhoging boven werktijdverkorting. Een standpunt, dat mede het resultaat is van een peiling van de stemming in de vakverenigingsvergadering ³⁾.

In Engeland geven de arbeiders de voorkeur aan loonsverhogingen. Werkijdverkorting zou slechts resulteren in een evenredige stijging van het aantal uren ⁴⁾. In België is de situatie vergelijkbaar met ons land, zij het dat men ons een stap voor is. Van de twee grote vakbonden prefereerde er één werktijdverkorting (het A.C.V.) en één loonsverhoging (het A.B.V.V.). Men voerde inmiddels de werktijdverkorting in. Interessant is, dat in een daarna ingesteld opinie-onderzoek, bleek dat niet minder dan 80 pCt. der ondervraagden nu verder aan loonsverhogingen de voorkeur geeft. Als motieven gaf men in 38 pCt. der gevallen op, dat het huidige loon onvoldoende was voor de dekking der primaire behoeften en 26 pCt. meende verhoging nodig te hebben voor huisvesting en onderwijs van hun kinderen ⁵⁾.

Deze motieven en percentages verdienen de aandacht! Interessant is in dit verband een recente berekening van A. I. V. Massizzo, medewerker van het Centraal Planbureau. De heer Massizzo becijferde, dat voor de dekking van de redelijke gezinsuitgaven van een arbeidersgezin met twee kinderen een bedrag nodig is van f. 4.984 per jaar. De gegeven specificatie toont aan, dat dit bedrag beslist niet overdreven kan worden genoemd. Uit de statistiek der lonen in de nijverheid, die voor 25 pCt. der beroepsbevolking representatief is, blijkt dat in 1959 70,9 pCt. van de werknemers deze netto-norm niet haalde. Voor de ongeschoolden is dit percentage zelfs 89,7 ⁶⁾.

Wij zijn nu ook in ons land een eind weegs met de introductie van de werktijdverkorting gevorderd. En het ontbreekt niet aan tekenen, die erop wijzen dat grote groepen loonsverhoging zouden hebben verkozen. Ik denk in de eerste plaats aan het voorkomen van „zwarte” arbeid en overwerk op ruime schaal, reeds vóór de werktijdverkorting. Deze vormen van vrijwillige werktijdverlenging worden door de werktijdverkorting stellig aanzienlijk gestimuleerd.

³⁾ Zie „Economische aspecten van de arbeidstijdverkorting”, Prof. Dr. P. Kuin in zijn preadvies voor de algemene jaarvergadering van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, 1960.

⁴⁾ Zie bijlage 2 van de onder noot 3 vermelde publikatie.

⁵⁾ Zie „De Belgische ervaring omtrent de vermindering van de arbeidsduur”, Dr. L. van Ouirive in „Mens en Onderneming.”

⁶⁾ In een artikel in het „Sociaal Maandblad Arbeid” van februari jl.

Maar bovendien valt er een aantal (deels pikante) evenementen te signaleren als rechtstreekse reactie op de werktijdverkorting. Hier volgen er twee:

— Bij de verkorting van de werkweek tot 5 dagen bij de N.V. Philips kwamen talrijke meisjes zich melden bij de Eindhovense detailhandel voor werk op zaterdag. Slechts een deel van hen kon worden geplaatst.

— Een Bredase machinefabriek voerde de vrije zaterdag in, doch wist een reductie van het aantal produktieve uren te voorkomen door de wekelijkse schoonmaakbeurt van de machines op zaterdag uit te besteden aan een schoonmaakbedrijf. Tot verbazing van de fabrikant bleken zijn eigen mensen op zaterdagmorgen de schoonmakerij te komen verrichten, maar nu in dienst van het schoonmaakbedrijf.

Resumerend kan worden gesteld, dat deze belangrijke beslissing is genomen zonder dat de gegevens die men daarvoor nodig had, behoorlijk waren verzameld. Wie meent dat dit alles nakaarten is, bedenke dat wij in de toekomst steeds weer voor deze keuze zullen worden geplaatst.

Een vraag is, in hoeverre de betreffende passiviteit van de Regering in dezen geïnspireerd werd door de bepalingen van het E.E.G.-verdrag. In het kader van het verdrag past een streven naar harmonisatie der sociale stelsels (zie art. 117). En zoals bekend staat Nederland, waar het de lengte van de werkweek betreft, bovenaan.

Een suggestie.

De werktijdverkorting voltrekt zich nu overal in den lande. Interessant is de vraag, of voor werkers, die kennelijk loonsverhoging prefereren, mogelijkheden te vinden zijn, die aan dit verlangen tegemoet komen. Er valt dan te denken aan die sectoren, waar werktijdverkorting niet mogelijk is, resp. op grote bezwaren stuit, bijv. de detailhandel. Bekend is, dat de consumentenbelangen zich verzetten tegen de zaterdagmiddagsluiting en eigenlijk tegen alle beperkingen van de koopgelegenheid. Prof. Dr. P. L. van der Velden verdedigt zelfs een verruiming van de openingstijden, o.a. met het oog op de belangrijke verkoop aan toeristen. Hij bepleit de opheffing van de verplichte halvedagsluiting ⁷⁾.

Dit alles is mogelijk als men werklustigen uit andere sectoren gedurende de zaterdag werkgelegenheid verschaft in de winkels. Voor het winkelpersoneel vervalt dan een gehele werkdag, waarvoor er een halve bijkomt in verband met de opheffing van de halve-dag-sluiting. Het winkelpersoneel krijgt aldus toch zijn halve dag werktijdverkorting. Desgewenst facultatief met als alternatief het hogere loon.

De winkelverkoop is in de meeste branches betrekkelijk gemakkelijk aan te leren. Voor hen, die aldus vrijwillig hun werkweek verlengen, kan het bovendien een aangename afwisseling betekenen. De detailhandel werd hier

⁷⁾ In een verhandeling voor de leden van de Amsterdamsche Vereniging voor Vreemdelingenverkeer gedurende januari jl. Zie ook Prof. Van der Veldens artikel „De vijfdaagse werkweek in de detailhandel” in „E.-S.B.” van 25 januari 1961.

Bij de discussie over de vervoerproblematiek werden en worden politieke wenselijkheden en wetenschappelijke zekerheden, waarderings- en constateringsoordelen doorengemengd. De eigen aard van het vervoer vergt een zekere regeling wil een klimaat verze-kerd zijn, waarin de goed geleide onderneming rende-rend kan werken. Deze eigen aard wordt gekenmerkt door: het niet op voorraad kunnen produceren; de on-doorzichtigheid van de markt; de verbondenheid van heen- en terugreis en door het feit dat de vraag naar vervoerdiensten een afgeleide vraag is, welke omvang slechts weinig wordt beïnvloed door de kosten van het vervoer. Deze bijzondere kenmerken veroorzaken, zonder een nadere regeling, een benedenwaarts gerichte prijs-spiraal. De invoering van de vestigingseis der vak-bekwaamheid vermag deze niet te keren. Een mini-mum-prijsregeling verhindert de voortdurende toeneming der onderbezetting niet, waardoor het beoogde klimaat zonder daarnaast ingestelde capaciteitsregeling toch uitblijft. De laatste is dan ook ter verzekering van gezonde verhoudingen nog steeds de aangewezen.

Vervoer en vervoerbestel

— een bijdrage tot de discussie —

Wens en werkelijkheid

Inleiding.

De discussie over het vervoer en de meest wenselijke vorm van regeling daarvan beleeft de laatste tijd opnieuw een periode van hoogconjunctuur. Hoewel de materie in wezen dezelfde is gebleven en de inzichten op het terrein van de vervoerseconomie sinds de jaren dertig uiteraard bepaald wel enigermate zijn verdiept, zou de objectieve beschouwer toch gemakkelijk de indruk kunnen krijgen, dat men thans eer verder verwijderd is van een oplossing der hier liggende problematiek dan toen.

Met een zekere hardnekkigheid worden steeds weer reeds destijds geanalyseerde en beslechte controversen ter tafel gebracht, waarbij men niet aan de vraag ontkomt wat toch de oorzaak is, dat de „past performance” dusdanig wordt geïgnoreerd. Eerst onlangs heeft blijkbaar een soort her-ontdekking plaats gevonden waarbij de in dit verband wel veribetekenende vraag werd gesteld, of bijv. een man als Prof. De Vries zijn tijd zover vooruit is geweest dan wel de huidige vervoerspolitici weer op het punt van 1933 zijn teruggekeerd.

Intussen ligt in deze vraagstelling reeds een deel van de oplossing, want dat men sinds de jaren dertig nog niet zo heel veel verder is gevorderd vindt onmiskenbaar voor een deel zijn oorzaak in de omstandigheid dat in de discussie voortdurend politieke wenselijkheden en wetenschappelijke zekerheden, waarderings- en constateringsoordelen op

(vervolg van blz. 278)

slechts als het meest voor de hand liggende voorbeeld genoemd. De bedoeling is, deze vorm van „part-time” werken in alle sectoren, die ervoor in aanmerking komen, mogelijk te maken. Wij denken bijv. nog aan veel administratief werk in bedrijven, die zaterdags (beter) niet kunnen sluiten.

Met enige fantasie zijn er nog verschillende andere takken van bedrijvigheid te noemen, waar deze oplossing in aanmerking komt. Langs deze weg kunnen de repercussies van de werktijdverkorting op onze produktie worden verzacht. En voor een deel van hen, aan wie de werktijdverkorting tegen wil en dank werd opgelegd, wordt een weg geopend, alsnog de geprefereerde inkomensverbetering te verkrijgen.

Amsterdam.

Drs. E. van der WOLK.

nauwelijks meer te ontwarren wijze werden en nog wel worden doorengemengd. Men kan o.i. met recht stellen dat Prof. De Vries wetenschap heeft bedreven en dat zijn algemeen erkende grote verdienste in dat vlak ligt.

Er is echter nog een reden waarom de hernieuwde discussie zo'n verwarde indruk maakt, nl. het gebruik — of zo men wil misbruik — dat door zekere belangengroeperingen van het resultaat van wetenschappelijk onderzoek wordt gemaakt, waarbij nevenaspecten als hoofdzaken en omgekeerd worden voorgesteld, dan wel oorzaak en gevolg worden verwisseld.

Door al deze „opinion engineering” overvalt de bij de discussie betrokken geraakte buitenstaander licht een gevoel van duizeligheid, omdat hij bijv. bemerkt dat voorstanders van een zo groot mogelijke ondernemersvrijheid een regime bepleiten waarin de naar algemene opvatting juist wezenlijke kenmerken dier vrijheid zijn geamputeerd. Of dat pleitbezorgers van zo hoog mogelijke vakbekwaamheidseisen, aan de ondernemer te stellen, een regeling voorstaan waarbij de ondernemerskennis die van een schaalknecht nauwelijks te boven behoefte te gaan dan wel dat zij die een ruime plaats willen zien gereserveerd voor de zelfstandige kleine ondernemer, maatregelen bepleiten waardoor juist de totstandkoming van het grootbedrijf zou worden bevorderd.

Dat met dit alles de economische positie van de vervoer-ondernemer niet bijzonder wordt gediend lijdt weinig twijfel en er lijkt dan ook wel enige reden tot ontevredenheid wanneer men enerzijds ziet hoe ver de wetenschappelijke inzichten in de jaren dertig reeds gevorderd waren en anderzijds constateert dat het vervoer als bedrijfstak nog altijd een economisch weinig sterke positie inneemt, zo men al niet zou willen gewagen van de actualiteit der tendens naar het deficit. Inderdaad, de oude stelling doet nog altijd opgeld dat er meer áán dan ín het vervoer verdiend wordt.

Lijkt dus een voortzetting der discussie wenselijk zoal niet noodzakelijk, wezenlijke voortgang daarin kan alleen verwacht worden wanneer men duidelijk onderscheid weet te maken tussen wetenschap, politiek en zakelijk belang en vervolgens een zo nauwkeurig mogelijke definiëring van de gehanteerde terminologie aan de analyse vooraf laat gaan daar, waar maar een mogelijkheid van begripsverwar-

ring aanwezig is. Het onderstaande nu beoogt een bijdrage te leveren tot die wezenlijke voortgang door een aantal in de discussie naar voren gekomen thesen aan een nader onderzoek te onderwerpen en hun consequenties weer te geven.

Bijzondere kenmerken van het vervoer.

In onze huidige maatschappelijke structuur is de vrijheid van de ondernemer maar een betrekkelijke. Op vele terreinen van zijn bedrijfsvoering is hij onderworpen aan regelingen van de zijde van de Overheid of ook van de zijde van het bedrijfsleven zelf — publiekrechtelijk georganiseerd of in kartelverband. In de laatste decennia heeft men kunnen waarnemen dat vele producenten in allerlei sectoren door bovenbedoelde regelingen de risico's van het ondernemerschap wilden verkleinen en in een aantal gevallen met een niet onaanzienlijke mate van succes. Voor de Overheid rijst hier steeds de vraag, waar de bescherming vormen aanneemt die andere belangen, met name het consumentenbelang, te zeer zouden schaden. Bedoelde ontwikkeling nu heeft er aanleiding toe gegeven dat hier en daar gepleit is voor analoge maatregelen t.a.v. het vervoer onder gelijktijdige ontkenning van de omstandigheid dat het vervoer bijzondere kenmerken zou vertonen die zulk een nadere regeling op zich reeds noodzakelijk maken.

Hier ligt een duidelijk misverstand. De eigen aard van het vervoer vergt een zekere regeling wil het gezond kunnen blijven. Onder gezond wordt hier dan niet verstaan die situatie waarin alle ondernemingen een bevredigend rendement vertonen, doch de aanwezigheid van een klimaat waarin de goedgeleide onderneming renderend kan werken. Wil men verder gaan dan is zulks uiteraard mogelijk doch dan geraakt men in het vlak van bescherming der producenten tegen risico's welke andere ondernemers in andere sectoren ook lopen, men zou kunnen zeggen „normale risico's”.

De bescherming in laatstbedoelde zin is hier niet aan de orde. Op deze plaats moge worden volstaan met bespreking van de wijze waarop hogerbedoeld klimaat tot stand kan worden gebracht, anders gezegd, de wijze waarop de abnormale risico's voor de vervoerondernemer, uit de eigen aard van het vervoer voortvloeiende, kunnen worden weggenomen.

Hoewel de laatste tijd aan de inhoud van die eigen aard weer de nodige aandacht is besteed — de belangstellende lezer moge in dit verband worden verwezen naar een voordracht nog onlangs door Mr. Van Andel, Voorzitter der Commissie Vervoervergunningen, voor het Verkeersinstituut gehouden — worden hieronder toch de onderscheidene elementen daarvan nog even kort gereleveerd waar de effectiviteit van de te bespreken mogelijkheden van regulering aan de hand van deze elementen zal moeten worden getoetst. Zij zijn de volgende:

1. Er kan niet op voorraad worden geproduceerd.

Het aanbod van vervoerdiensten heeft een continu, de vraag daarnaar een discontinu verloop hetgeen periodieke onderbezetting, dus overcapaciteit, onvermijdelijk maakt. Het hoge aandeel van de vaste in de totale kosten leidt tot pogingen bedoelde overcapaciteit door prijsverlaging alsnog te benutten. Hierdoor tendert de „reservation price” naar het niveau der differentiële kosten.

2. De vervoermarkt is ondoorzichtig.

Zij bestaat uit een groot aantal deelmarkten, zowel geografisch als naar de soort vervoer, die elkaar overlappen. Aan de kant van het vervoeraanbod ziet men drie vervoertechnieken opereren, ten dele in onderlinge concurrentie, 15-3-1961



Met een spaarrekening bij de NHM bouwt u aan uw welvaart. Over uw spaarsaldo tot maximum f 30.000.- ontvangt u een rente van

3¹/₄%

Zonder opzegtermijn kunt u effecten kopen en belastingaanslagen in termijnen laten betalen. U spaart veilig, u spaart voordelig bij de



**NEDERLANDSCHE
HANDEL-MAATSCHAPPIJ**

die zeer in opbouw verschillen met als uitersten: het railvervoer dat gemonopoliseerd is en daartegenover het wegvervoer met meer dan 10.000 zelfstandige ondernemingen. Aan de kant van de vraag zijn er enkele honderdduizenden verladers.

De ondoorzichtigheid van de vervoermarkt leidt ertoe, dat, wanneer de verwachting heerst van een toename in het vervoer, te velen menen hun deel daarvan te kunnen bemachtigen en zo tot uitbreiding overgaan, waarbij de som der individuele uitbreidingen de totale behoefte daaraan overtreft. De concurrentie tussen de vervoertakken en binnen het water- en wegtransport zelf leidt bij voortdurend tot vervoerverschuivingen, welke overcapaciteit teweeg brengen voor zover de ondernemers die vervoer verwierven ter verwerking daarvan nieuwe capaciteit in dienst moeten stellen.

3. De verbondenheid van heen- en terugreis.

Daar de vervoersstromen niet in alle richtingen gelijk zijn en omdat de marktverhoudingen buiten de plaats van vestiging voor de betrokken ondernemer nog ondoorzichtiger zijn dan in die plaats, leidt deze verbondenheid tot overcapaciteit en eventueel tot een extreem lage „reservation price”, ook onder de differentiële kosten.

4. De vraag naar vervoerdiensten is een afgeleide vraag welke omvang slechts weinig wordt beïnvloed door de kosten van het vervoer.

Waar de prijsinelasticiteit per vervoertak geringer is dan

voor het vervoer in zijn geheel en voor de individuele ondernemer, met name die in het wegvervoer, nog weer minder inelastisch dan die voor deze vervoertak als geheel, kan men veelal in individuele gevallen tijdelijk ontstane overcapaciteit door een prijsverlaging bezetten zonder echter daardoor de totale vraag naar vervoerdiensten te doen toenemen. Het vervoer wordt onttrokken aan collega's of aan andere vervoertakken. De optredende vervoerverschuivingen zijn dus zowel gevolg van prijsverlaging als zelf weer oorzaak van nieuwe prijsverlaging.

Deze bijzondere kenmerken van het vervoer leiden ieder voor zich maar vooral in hun „Gesamt-effekt" ertoe, dat zonder nadere regeling een benedenwaarts gerichte spiraalsgewijze prijsbeweging gaat optreden. Uiteraard geldt de hierboven gereleveerde karakteristiek niet voor alle vervoertakken in dezelfde mate; doordat bij de spoorwegen het aanbod op de markt en het investeringsbeleid geconcentreerd is, nemen zij een sterkere positie in. De luchtvaart en de zeescheepvaart werden in het vorenstaande nog niet genoemd. Waar ook zij vervoer verrichten geldt de hierboven beschreven karakteristiek in beginsel ook voor hen, maar aangezien hun activiteiten een mondiaal karakter dragen ligt de problematiek hier anders genuanceerd.

Ter inperking van het toch reeds omvangrijke onderwerp zal in het volgende daarvan worden afgezien en daarenboven inzonderheid het goederenvervoer over de weg tot uitgangspunt worden genomen. Zulks lijkt mede aangewezen omdat bij die vervoertechniek de aan de orde te stellen problematiek het meest actueel is.

De eis der vakbekwaamheid.

Hoewel de eigen aard van het vervoer sinds de jaren dertig nooit serieus ontkend is, kan men toch periodiek waarnemen dat de stelling wordt verdedigd dat men aan die eigen aard en vooral aan de consequenties daarvan niet te zwaar moet tillen. Tot dusver zijn echter dergelijke uitingen niet of nauwelijks nader gearchitmeerd. Dit ligt ook wel voor de hand, want nadere bestudering levert de nauwgezette onderzoeker, naar de ervaring leert, al gauw de bewijsvoering van het tegendeel. Wat hiervan ook zijn moge, de laatste tijd kan men opnieuw enkele stemmen in deze richting beluisteren. Hierbij worden de sinds 1954 in Nederland geldende eisen van vakbekwaamheid voor de ondernemers mede ten tonele gevoerd. Men meent dan namelijk, dat, afgezien van het geval ener algemene crisis, de situatie in het vervoer gezond zal blijven door hantering dezer vestigingseis, omdat de ondernemer die nauwkeurig zijn kostprijzen kent zich er wel voor zal hoeden te vaak beneden die kostprijzen te rijden en mede daarom met capaciteitsuitbreiding zo voorzichtig zal zijn, dat overcapaciteit althans onder normale omstandigheden zal kunnen worden vermeden. In tijden van recessie daarentegen, zo redeneren dezulken, hebben alle bedrijfstakken met verliezen te kampen en waarom zou nu juist de bedrijfstak vervoer daartegen moeten worden beschermd. Laten wij thans eens zien waartoe deze opvatting leidt.

Toetsing van een vervoerregime, dat slechts vestigingseisen i.c. de eis der vakbekwaamheid kent, aan de hierboven genoemde elementen der eigen aard laat aanstonds zien dat het niet of nauwelijks tot voorkoming van overcapaciteit zal kunnen bijdragen, ja zelfs dat niet onwaarschijnlijk het tegendeel het geval is. Immers, een vakbekwame ondernemer weet beter dan wie ook, dat hij een zo hoog mogelijke bezetting van zijn park moet nastreven. Aldus zal hij er zelfs eerder toe overgaan door prijsonderbieding bij de relaties zijner concurrenten te trachten

leegloop of stilstand van zijn materieel te voorkomen.

Maar zelfs al zou de prijzenspiraal niet sneller optreden dan in het geval dat er geen vakbekwaamheidseisen waren gesteld, op een gegeven moment zal de kostprijscalculatie haar waarde voor de vrachtprijsbepaling verliezen, omdat de vervoerder de marktprijs als een gegeven zal moeten aanvaarden. Dit betekent derhalve dat zijn calculatorische kennis er nog slechts toe kan dienen om de grootte van zijn verlies vast te stellen. Anders gezegd, de eis van vakbekwaamheid die zou moeten leiden tot een verantwoord bedrijfsbeheer verliest haar effect, zowel in het micro- als in het macro-economische veld.

De minimum-prijsregeling.

De uitkomst van de analyse van een vestigingseis-systeem leidt derhalve tot een bevestiging van de traditionele mening dat in het vervoer door regeling der concurrentieverhoudingen een klimaat geschapen moet worden waarin de goedgeleide onderneming kan renderen. Eerst in dat klimaat zal ook de eis van vakbekwaamheid ten volle tot haar recht kunnen komen.

Zoals ook Drs. Udink in zijn lucide betoog voor het Verkeersinstituut heeft gesteld, ligt het wel zeer voor de hand dit klimaat te scheppen door er zorg voor te dragen dat het aanbod van vervoergelegenheid in zijn totaliteit ten naaste bij overeenkomt met de vraag daarnaar. Evenals de Voorzitter der Commissie Vervoervergunningen acht ook hij de prijsvorming een zaak of liever nog een prerogatief van het vrije ondernemersdom. Het wegnemen van het effect van de overcapaciteit op de vervoermarkt d.m.v. een stelsel van minimum-prijzen — of van een margetarief dat in wezen op hetzelfde neerkomt — zou, ware het effectief, de ondernemer ontlasten van — of beter ontnemen — hetgeen primair als ondernemersactiviteit moet worden gezien, nl. de prijscalculatorische kant van de vakbekwaamheid, aangezien hij de prijzen maar uit de tariefbeschikking heeft af te lezen en deze gebaseerd zijn op een renderen van het „norm"-bedrijf, wat daaronder overigens ook moge worden verstaan. Een nader ingaan op dit punt is veriedeljk. Het zou echter een artikel op zich in beslag nemen.

Intussen is men er met dit bezwaar nog niet. Een volgend punt is namelijk de controle. Zijn directe ontduikingen vaak nog wel aantoonbaar, bij indirecte is dit veel minder het geval. Dit inzicht is in het buitenland meer gemeengoed dan hier te lande. Naar het schijnt hebben de Fransen — na constatering dat het Duitse controlesysteem, hoe grondig op zichzelf ook, nog tal van mazen bevat — in dit opzicht iets meer geperfectioneerd in voorbereiding waarbij de controle zich in wezen over de gehele bedrijfsvoering uitstrekt.

En dit is ook nodig gezien de genoemde indirecte ontduikingsmogelijkheden. Om in dit opzicht enkele minder bekende voorbeelden te noemen: het gratis ter beschikking stellen van personeel aan de verladere, het tegen gereduceerd tarief of zelfs om niet leveren van brandstoffen en smeermiddelen aan de verladere die tevens eigen vervoer verrichten, het voldoen van allerlei vrijwel oncontroleerbare onkostenposten voor de verladere. De soms geponeerde stelling, dat het met de prijsontduikingen nog wel meevalt, is dan ook bepaald niet ontsproten aan een kennis der praktijk.

Wij signaleerden reeds dat het beginsel van een minimum-prijsregeling is gebaseerd op een als normaal te kwalificeren onderbezetting. De toenemende onderbezetting, als gevolg van de steeds verdergaande overcapaciteit, die het vervoer

eo ipso vertoont, wordt echter door minimum-prijzen niet tegengehouden. Eerder kan men zelfs verwachten dat de particuliere vervoerder, hopen op de effectiviteit van de in de markt gelegde prijsbodem — althans t.a.v. het prijsbeleid zijner concurrenten — ertoe komt nog sneller tot uitbreiding over te gaan dan in het geval een dergelijke bodem in de markt ontbreekt. Doch ook al zou dit laatste niet het geval zijn, dan is het toch wel zo dat de voortdurende vergroting van de onderbezetting een regelmatige verhoging van de minimum-prijs noodzakelijk maakt wil deze zijn functie van waarborg, dat bij de goedgeleide onderneming de normale onderbezettingskosten worden goedgeemaakt, kunnen blijven vervullen.

Wij komen hier op een aspect van de minimum-prijsregeling, dat tot dusver nog te weinig aandacht heeft gekregen, namelijk dat zij, wil zij inderdaad effectief zijn — nog even afgezien van de vraag of zij dat „überhaupt” zou kunnen zijn — toch gecompleteerd dient te worden door een capaciteitsregeling. En daarmee doet een systeem zijn intrede dat men dirigistisch zou kunnen noemen, wanneer men onder dat woord een meer dan minimaal noodzakelijke overheidsbemoeiing wil verstaan.

De stelling dat in een tijd van gelijkblijvende activiteit, laat staan in die van recessie, het bedrijfsleven zich wel tweemaal zal bedenken voor het tot uitbreiding overgaat, wordt overigens door de feiten zelf weerlegd. In de periode mei 1957 - juni 1958, toen het vervoer in omvang met

5,5 pCt. daalde, heeft de capaciteit van het beroepsgoedervervoer nog een stijging van niet minder dan 14,7 pCt. te zien gegeven, een stijging die in alle individuele gevallen waarin zij werd verleend op het moment der verlening volledig gerechtvaardigd was, wanneer men slechts lette op de momentele behoefte van de betrokken onderneming. De mening dat het bedrijfsleven — als totaal der individuele ondernemers — zichzelf wel aan de wijziging in het vervoer zal aanpassen, behoeft nauwelijks een duidelijker weerlegging.

Betrof het hier een periode van teruggang, men mag niet vergeten dat als gevolg van de eigen aard van het vervoer zich zelfs bij een opgaande algemene conjunctuur zeer wel recessieverschijnselen in de transportsector kunnen voordoen, wanneer namelijk de stijging in het aanbod van vervoerdiensten de toeneming van het ladingaanbod niet onbelangrijk gaat overtreffen. In zijn laatstelijk gehouden beschouwingen ter inleiding van de openbare zitting van de C.V.V. op 12 januari II. heeft haar Voorzitter het wegvervoer op de actualiteit van dit gevaar in de huidige omstandigheden met enige nadruk gewezen.

Wij zijn hiermede weer teruggekeerd tot de nog steeds meest voor de hand liggende oplossing t.a.v. de behandelde problematiek, een oplossing gericht op het wegnemen van de oorzaken, anders gezegd, op het voorkomen van het ontstaan van schadelijke overcapaciteit. Over de moeilijkheden en mogelijkheden daarbij echter een volgend artikel.

's-Gravenhage.

Mr. F. GOUD.

Een voorbarige conclusie

In zijn artikel: „Wél verdrievoudiging van het aantal personenauto's” („E.-S.B.” van 22 februari 1961) komt Drs. C. J. Schotsman tot de conclusie dat de uitkomsten van de prognose van Drs. L. Becker ¹⁾ meer vertrouwen verdienen dan de uitkomsten van onze prognose ²⁾. In het navolgende hopen wij aan te tonen dat deze conclusie, op grond van het betoog van Schotsman niet gerechtvaardigd is.

In de eerste plaats kan worden vastgesteld dat Schotsman ons artikel niet goed heeft gelezen. Een aanwijzing in deze richting vinden wij in de tabellen die hij geeft. In zijn beide tabellen heeft hij argeloos de door ons verzamelde gegevens (uit onze tabel 1) opgenomen, waarbij hem is ontgaan dat in onze tabel de gegevens voor het jaar 1958 ontbraken, ofschoon wij in noot 5 hierop nadrukkelijk de aandacht hebben gevestigd. De aantallen inwoners (tabel 1) en personenauto's (tabel 2) die hij opgeeft voor het jaar 1958, zijn in werkelijkheid de aantallen die geldig zijn voor het jaar 1959. Het is hem blijkbaar niet opgevallen dat de toeneming van de bevolking en van het aantal personenauto's van 1957 tot 1958, in zijn tabellen ver buiten de norm vallen. Dat hier geen sprake is van een drukfout, blijkt bij het narekenen van de door Schotsman uitgevoerde berekeningen. Deze slordigheid heeft tot gevolg gehad dat zijn formules fout zijn.

Op deze formules is meer aan te merken. Zo wordt bij de lineaire vergelijking

$$y_1^* = 638 + t. 383 \quad (1)$$

t_0 gesteld op 1, terwijl in de exponentiële vergelijking

$$\log y_2^* = 0,11374 + t. 0,06497 \quad (2)$$

t_0 op 0 is gesteld. Deze „Schönheitsfehler” is niet de enige. Uit het feit dat de waarde van y_2 in een getal van vier cijfers wordt uitgedrukt (zie tabel 2), blijkt dat de laatste formule ten rechte moet luiden:

$$\log y_2^* = 3,11374 + t. 0,06497$$

Deze formule wordt niet volgens de regels der kunst gehanteerd. Schotsman berekent er mee dat de waarde van y_2^* in 1970, 1.900.0(00) zal bedragen. Echter: $t_{1970} = 20$ (1970 - 1950 = 20) zodat:

$$\begin{aligned} \log y_2^* (1970) &= 3,11374 + 20. 0,06497 \\ &= 3,11374 + 1,29940 \\ &= 4,41314. \end{aligned}$$

De logarithmentafel leert ons dat de bijbehorende waarde van $y_2^* (1970) = 2.589.0(00)$. De titel van het onderhavige artikel had dus eigenlijk moeten luiden: „Noch verdubbeling, noch verdrievoudiging, doch vijfvoudiging van het aantal personenauto's”.

Uit het voorgaande is, dunkt ons, wel gebleken dat Schotsman zich heeft bezondigd aan een groot aantal onnauwkeurigheden in een klein bestek. Door onze opmerkingen is de kern van zijn betoog echter niet aangeast. Op dit punt kunnen wij kort zijn: Schotsman is het slachtoffer geworden van een bekende elementaire misvatting. Hij heeft zonder meer verondersteld dat een methode die toegepast mag worden bij de extrapolatie van een demografische ontwikkeling, ook geschikt is voor de extrapolatie van een niet-demografisch proces. Zijn formules luiden in hun algemene vorm:

$$y_1 = a + b. t \quad (I)$$

$$\text{en} \quad \log y_2 = \log a + t \log b. \quad (II)$$

¹⁾ Zie het artikel in „E.-S.B.” van 24 februari 1960, blz. 212 e.v.

²⁾ Zie het artikel in „E.-S.B.” van 11 januari 1961, blz. 24 e.v.

- Zoals Schotsman aangeeft is formule (II) een herleiding van de exponentiële vergelijking:

$$y_2 = a \cdot b^t \quad (\text{III}).$$

Het is duidelijk dat de geciteerde formules niet anders zijn dan de formules ter bepaling van de $(t + 1)$ — de term van een rekenkundige reeks (I), resp. een meetkundige reeks (III). Schotsman heeft dus eenvoudigweg de ontwikkeling van het aantal personenauto's volgens een rekenkundige reeks enerzijds en volgens een meetkundige reeks anderzijds, onderling vergeleken.

In de toegepaste vorm luidt Schotsmans formule (III):

$$y_2^* = 1.300 \times 1,1164^t.$$

Hij impliceert hiermee dat men de toekomstige ontwikkeling van het aantal personenauto's kan benaderen door dit aantal te beschouwen als een kapitaal, groot 130.0(00) auto's, dat in 1950 tegen 11,64 pCt. (samengestelde) interest per jaar, wordt uitgezet. Wij achten het overbodig nader aan te tonen dat deze benaderingswijze principieel onjuist is en dat aan de betrekkelijk geringe afwijkingen in de basisperiode 1950-1958 om overigens voor de hand liggende redenen, geen waarde mag worden gehecht.

Delft.

J. D. BUISSINK.

NASCHRIFT

Uit het bovenstaande kan de indruk worden verkregen, dat Buissink zo weinig is ontgaan dat de hoofdlijnen van mijn betoog hem wel duidelijk zijn. Puntsgewijze samengevat komt dit betoog op het volgende neer:

1. Het verschil in prognose-uitkomst: verdubbeling of verdrievoudiging is terug te voeren op een afwijkende mathematische aanpak van het probleem.

2. Buissink is er met geen van de drie door hem opgestelde lineaire vergelijkingen in geslaagd een redelijke aanpassing te vinden aan de reële ontwikkeling van het aantal personenauto's in de periode van 1950-1959.

3. De exponentiële functie geeft een aanmerkelijk beter beeld dan de lineaire; op grond hiervan kan bij een verondersteld gelijkblijven van de resultante van het complex van invloedsfactoren de voorlopige conclusie worden getrokken, dat verdrievoudiging van het aantal personenauto's waarschijnlijker is dan verdubbeling.

Deze saillante punten in mijn artikel worden in Buissinks reactie niet ontkend, maar op een hoogst bedenkelijke wijze als volgt afgedaan:

a. de exponentiële vergelijking, wel van toepassing bij de extrapolatie van een demografische ontwikkeling, is niet geschikt voor de prognose van een niet-demografisch proces;

b. aan de betrekkelijk geringe afwijkingen van de aantallen, verrekend met behulp van de lineaire vergelijking, met de werkelijke aantallen kan „om voor de hand liggende redenen” geen waarde worden toegekend.

De laatste opmerking is verbazingwekkend naïef. Nadat Buissink enkele weken geleden in zijn artikel had gesteld: „De gemiddelde afwijking overschrijdt de grens, die wij gesteld hebben (5 pCt.) niet onbelangrijk en de afzonderlijke afwijkingen doen twijfel rijzen ten aanzien van de rechtlijnigheid van het verband”¹⁾, komt de schrijver nu tot de ontdekking, dat een afwijking van 9 pCt. gering is, zelfs verwaarloosbaar klein.

De onder a. genoemde „stelling” vereist meer aandacht, omdat deze het zwaartepunt vormt van de discussie. Voor een bestrijding daarvan verwijs ik in de eerste plaats naar een opmerking van een befaamd econoom: „The assumption of a constant rate of increase may prove to be perfectly logical and justified in many other investigations as well” (bedoeld is: naast een verklaring van demografische ontwikkelingen)²⁾. Uit de fenomenologie van alle dag kan als voorbeeld worden aangehaald de ontwikkeling op het gebied van de telecommunicatie: voor het interlokale tele-

foonnet geldt een exponentiële groeiwet met een „verkeersverdubbelingsperiode” van rond zes jaar³⁾.

Om terug te keren naar ons onderwerp: in het veelbesproken boek van Rostow: „The stages of economic growth”, komt een grafiek voor van de groei van het aantal personenauto's getekend op *enkel logaritmische schaal*. Voor alle landen daarin opgenomen wordt de ontwikkelingsgang aangegeven door een rechte lijn⁴⁾. Het zou weinig moeite kosten deze reeks van exponentieel verlopende verschijnselen uit te breiden, bijv. met de ontwikkeling van het nationaal inkomen. De ruimte daarvoor is te beperkt, maar de conclusie dringt zich op: de rechtlijnige cijferaar is jammerlijk omgekomen onder het mes van de realiteit.

Tenslotte is het noodzakelijk, dat er nog wat gerekend wordt tezamen met Buissink.

1. Een eenvoudig leerboek geeft aan, dat bij opstelling van een lineaire vergelijking t_1 gesteld moet worden op 1 en dat bij een exponentiële functie t_1 gelijk is aan 0.

2. Dat dit geen „Schönheitsfehler” is, bewijst Buissink zelf bij de vermenigvuldiging van de groeifactor b met 20 (1970-1950 = 20). Het basisjaar 1950 (t_1) telt niet mede; de vermenigvuldigingsfactor is dus 19.

3. Dankbaar ben ik Buissink voor zijn opmerking, dat het aantal personenauto's in mijn tabel opgenomen in het jaar 1958 eerst bereikt werd in 1959. „Voor het jaar 1958”, schrijft Buissink, „ontbreekt het aantal personenauto's uit C.B.S.-gegevens”. „Gezien de opzet van de correlatieberekening is dit geen bezwaar”⁵⁾. Deze opmerking geldt ook voor mijn berekeningen.

4. Niettemin is de exponentiële functie gecorrigeerd, waarbij het aantal personenauto's in 1958 werd gesteld op 420.000⁶⁾. Het resultaat van deze berekening is: $\log y = \log a + t \cdot \log b = 1,11844 + t \cdot 0,06295$. Door trend-extrapolatie bepaald bedraagt het verwachte aantal personenauto's op 1 augustus 1969: 1.784.000 en op 1 augustus 1970: 2.063.000. De aanvankelijke prognose was in orde van grootte gelijk aan de uitkomst door Becker gevonden op 1 januari 1970, nl. 1.800.000. Zoals te verwachten was, wijkt de gecorrigeerde uitkomst nauwelijks af van de aanvankelijke prognose.

Conclusie: de reactie van Buissink levert geen enkele bijdrage tot de discussie en bevestigt het vermoeden, dat de schrijver de feitelijke groei van tal van fenomenen sterk onderschat.

's-Hertogenbosch.

Drs. C. J. SCHOTSMAN.

³⁾ Prof. Dr. Ir. J. L. Bordewijk: inaugurale rede, T.H. Delft, september 1960.

⁴⁾ W. W. Rostow: „The stages of economic growth”, blz. 84.

⁵⁾ Zie „E.-S.B.” van 11 januari 1961, blz. 27.

⁶⁾ Statistisch Jaarboek 1959, blz. 83.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 11 januari 1961, blz. 26.

²⁾ Oskar Lange: „Introduction to econometrics”, blz. 46.

Dr. H. J. Scheffer: In vorm gegoten. Het Rotterdamsch Nieuwsblad in de negentiende eeuw. Uitg. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1960, 324 blz.

De Leidse uitgever (onder andere van de Leidsche Courant) en boekdrukker A. W. Sijthoff wilde in de tweede helft van 1877 zijn Duitse schoonzoon Frentzen, die te Berlijn werkzaam was, ter wille van diens vrouw die heimwee had, aan een positie in Holland helpen. Eerst wilde Sijthoff hem directeur van een nieuwe duinwaterleiding te Leiden maken, maar toen anderen dan Sijthoff de concessie kregen, dacht hij aan een directeursplaats bij een nieuwe courant te Rotterdam. Zijn „marktanalyse” wees uit, dat aldaar wel ruimte zou zijn voor een populair, dagelijks verschijnend avondblad. Maar de groep vooraanstaande Rotterdamse liberalen, tot wie Sijthoff zich wendde met een plan en die hij tot deelneming in het kapitaal uitnodigde, wenste een degelijke courant, met een grote en capabele redactie, met een landelijke verspreiding, bestemd voor een maatschappelijke bovenlaag. Het nieuwe blad zou een concurrent van de (liberale) N.R.C. moeten zijn, met wier hoofdredactie een deel van de politiek gelijkgestemde Rotterdamse toonaangevende lezers niet tevreden waren.

Het Rotterdamsch Nieuwsblad, dat op 3 april 1878 verscheen, had het karakter van kwaliteitscourant, zoals de kapitaalverschaffers wensten. Deze afwijking van de „marktanalyse” van Sijthoff, die evenals Frentzen (dagelijkse leider) directeur was geworden, kwam hen duur te staan. Van het aandelenkapitaal ad f. 130.000, eerst voor 60 pCt. volgestort en later geheel, was eind juli 1880 driekwart verloren. Ondanks een obligatielening van f. 40.000 in 1879 was de kas chronisch krap. Per 1 januari 1881 kon de directie voor f. 32.500, dus voor een kwart van het maatschappelijk kapitaal, de courant, het gebouw en de inrichting overnemen, hetgeen zij deed. Hoeveel Sijthoff aan aandelen, kasvoorschotten enz. ook in volgende jaren in het blad heeft geïnvesteerd, was niet precies te achterhalen, doch het zal niet weinig zijn geweest.

In 1880 kwam de eerste reorganisatie tot stand. Drie van de vijf redacteuren werden ontslagen. Matig bezoldigde schoolmeesters of kwekelingetjes zouden zondig het „nevenlopende” werk verrichten. Al eerder was de abonnementsprijs verhoogd. Maar het belangrijkste was, dat de krant overeenkomstig de oorspronkelijke opzet een goed volksblad zou worden. Deze overgang zou nog enkele jaren duren. De oorzaken van de malaise bij de krant waren het te kleine bedrijfskapitaal in de beginjaren, de weinig heilzame bemoeizucht van de commissarissen met onderneming en krant, de controversen in de leiding (Frentzen miste de nodige capaciteiten als directeur en had moeilijkheden met de redactie), de abonnements- en advertentiewerving werd niet actief genoeg aangepakt en de N.R.C. had tegenmaatregelen genomen. Deze krant had aan het bestaande ochtendblad einde 1877 tegen onveranderde abonnementsprijs een avondblad toegevoegd; het blad verwierf het alleenrecht op de berichten van het Engelse persagentschap Reuter voor Rotterdam en het korps binnen- en buitenlandse correspondenten werd uitgebreid. De krant was er zich van bewust, dat het een strijd om het bestaan betrof.

Het Rotterdamsch Nieuwsblad onderging in 1885 de tweede reorganisatie. Cornelis Sijthoff, een zoon van de oprichter, werd enig directeur; hij kreeg van zijn vader 15-3-1961

uit zijn moederlijk erfdeel 297 aandelen. Tevoren had hij reeds enige tijd bij de courant gewerkt. In 1892 werd hij enig eigenaar. Het boek van Dr. Scheffer laat vermoeden, dat het aandeel van de jonge Sijthoff in de winsten, die enkele jaren na zijn optreden konden worden geboekt, hem daartoe in de gelegenheid stelden. Vooral na 1890 brak een bloeitijd aan. Het zakelijk inzicht van de directeur, de commerciële activiteit op het gebied van abonnementen, advertenties, de oprichting van kopbladen, het verwerven van drukorders, dat alles ging gepaard met een opleving van de conjunctuur en met de uitbreiding van Rotterdam. De „immigranten” vonden in het in populaire trant gehouden a-politieke Nieuwsblad een juist bij hun behoeften passend blad. Toch is de schrijver van het boek kritisch gestemd over de combinatie van directeur-hoofdredacteur. Na 1890 beperkt Sijthoff zich vooral tot de zakelijke leiding; de krant maakt dan geen sterke indruk meer en mist een duidelijk patroon, zo merkt Dr. Scheffer op.

Groot respect heeft de lezer dan reeds gekregen voor de grondigheid en de uitgebreidheid van het onderzoek, waarop dit proefschrift berust: oude briefkopieën zijn door moderne middelen leesbaar gemaakt, verscheidene onjuistheden die in de literatuur waren geslopen en zich daar hadden voortgeplant zet de schrijver recht en hij vermeldt van een aantal wetenswaardigheden, waar hij zelf niet op kon ingaan, de bronnen ten dienste van andere onderzoekers. Een tweede reden voor grote waardering vormt de vlotte verteltrant, die het lezen gemakkelijk en genoegelijk maakt, maar de lezer ook te studeert komt wanneer hij zich o.a. even na het midden van het boek door de rijstebrijberg van feiten, bijv. inzake de arbeidsvoorwaarden, de organisaties enz. van het technisch personeel, heen moet werken. Het is haast niet mogelijk om van belang zijnde onderwerpen in de ontwikkeling en in het leven van een krant aan te wijzen, die aan de aandacht van Dr. Scheffer zijn ontsnapt.

Maar toch, bij nadere beschouwing van zijn relaas gaan enkele vragen rijzen, beter gezegd, enkele wensen komen op. Dr. Scheffer heeft een respectabel aantal statistische gegevens opgespoord en korte of lange beschrijvingen van vele personen gegeven. Hij heeft de leggers, de jaargangen van de krant doorgelezen. Van de resultaten daarvan blijkt minder en ook minder concreet dan van zijn andere onderzoekingen. Aan dat typische produkt van de onderneming, de krant zelve, is het laatste hoofdstuk gewijd met, dat zij toegegeven, een goed overzicht en een aantal wetenswaardige conclusies. Op drie vragen hadden wij, in de vorm van verder gaande analyse, gaarne een antwoord gezien.

De eerste vraag is: waarom kon het Rotterdamsch Nieuwsblad het niet bolwerken tegenover de N.R.C.? De schrijver zegt wel (op blz. 45) dat het Nieuwsblad een behoorlijke kwaliteitskrant was in 1878-1880, maar een vergelijkende inhoudsanalyse ter staving daarvan ontbreekt. De perswetenschap heeft hiervoor verschillende recepten. In de literaturopgave ontbreken vrijwel de meer theoretische perswetenschappelijke werken. Wij menen, dat naast de zakelijke geschiedenis en persoonlijke histories en naast de analyse van economische problemen dat aspect, dat genoemde literatuur biedt, wat tekort is gekomen. Weliswaar vindt men allerlei met dat aspect verband houdende onderwerpen in korte beschrijvingen of conclusies terug, maar wat meer bewerking en verant-

woording, waardoor dit boek op zoveel punten uitmunt, ook van genoemd aspect blijven een wens. Bijv. naast de vele bronvermeldingen ontbreekt die bij de vermelding van de praktijk van het Rotterdamsch Nieuwsblad in de behandelde periode inzake het mededelen van de naam van de schrijver van een ingezonden stuk aan de justitie, wanneer die er om vraagt (blz. 259). Eind oktober jl. werd dat vraagstuk weer actueel door een dergelijke kwestie te Arnhem. De oude praktijk van het Rotterdamsch Nieuwsblad zou in een moderne journalistieke code niet misstaan hebben, evenmin als de bronvermelding in het boek in bespreking.

In de tweede plaats komt de met het vorenstaande verband houdende vraag op: hadden de economische financiële en handelsberichten in de beginjaren niet nader kunnen worden behandeld en dan in verband met de activiteiten op die gebieden te Rotterdam? De schrijver vermeldt, dat de krant regelmatig berichten bevatte omtrent indigo, tin, suiker, koffie enz. (blz. 186). In hoeverre bestond daarvoor een markt te Rotterdam? Wat was de betekenis daarvan? Of dienden die berichten voornamelijk ter bevordering van de landelijke verspreiding? In een dissertatie aan een economische hogeschool te Rotterdam hadden deze punten wel aandacht verdiend. Een vergelijking van die berichten met die in de N.R.C. ware interessant geweest. Op andere punten heeft de schrijver het Rotterdamsch Nieuwsblad meermalen met de N.R.C. vergeleken. Stond het Rotterdamsch Nieuwsblad met genoemde berichten of met de hoofdartikelen bij de toenmalige concurrent ten achter? Was de redactionele inhoud de oorzaak, dat het blad de concurrentiestrijd zo spoedig verloor? Welk beeld toonden de advertentiekolommen van beide bladen?

Onze derde vraag is: waarom vond Dr. Scheffer de inhoud van de krant na 1890 niet sterk (blz. 248)? Ook hier ware een inhoudsanalyse welkom geweest. Van een bepaalde week in een aantal jaren zou de procentuele verdeling van de redactionele leesstof over de verschillende rubrieken, eventueel met bepaalde onderverdelingen, de genoemde conclusie kunnen staven. Eventueel had een meer kwalitatieve analyse kunnen dienen. Thans vindt de lezer vrijwel alleen de conclusie. Zakelijk succes zoals van het Nieuwsblad na 1890, ziet men tegenwoordig gespaard gaan met „crime, sex and human interest stories” met min of meer sensationele inhoud en presentatie. Aan welke deugden of gebreken van de redactionele inhoud dankte het Nieuwsblad na 1890 zijn succes naast de beschreven commerciële en conjuncturele factoren?

Het antwoord op de drie bovenstaande hoofdvragen zou meer werk hebben gevegd dan men mag verlangen van een proefschrift, dat toch reeds steunt op zo'n respectabele hoeveelheid naarstige arbeid. Maar een zekere substitutie van activiteiten bij de voorbereiding zouden wij zeker niet hebben betreurd.

De balans opmakende, komen wij tot een zeer gunstige conclusie. De literatuur op persgebied is inderdaad verrijkt met een prima geschreven geschiedenis van de eerste decennia van een belangrijke Rotterdamse krant door een auteur, die als onderzoekend historicus, als wikkend en wegend econoom en als schrijvende ware journalist een harmonisch resultaat heeft bereikt. Een dergelijke dissertatie omtrent de wording en de eerste ontwikkeling van een dagblad in Nederland is bij ons weten in Nederland een primeur. Afscheiden van de vermelde wensen kunnen wij overigens zonder voorbehoud zeggen: en een goede!

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

George Kish: Economic Atlas of the Soviet Union. Uitgave van The University of Michigan Press, 1960, 96 blz.

Sinds 1956, het jaar waarin zich in de Sowjet-Unie zowel op politiek als op economisch gebied opvallende veranderingen hebben voltrokken, komt een grotere hoeveelheid economische en statistische gegevens over dit land beschikbaar. Dit maakt een grondiger studie van de Sowjet-Unie mogelijk dan tot nu toe het geval was. De noodzaak van een systematische bestudering van de ontwikkeling van de Russische economie zal niemand betwisten. De Sowjet-Unie immers heeft zich sedert de revolutie ontwikkeld tot de op een na grootste industriële mogendheid en streeft ernaar de Verenigde Staten van de top te verdringen. Dit economisch offensief is in volle gang. De grote economische expansie wordt politiek door het Kremlin benut door onder andere de ontwikkelingslanden op de bereikte successen te wijzen teneinde deze van de superioriteit van de communistische planeconomie boven die van het Westen te overtuigen.

Elke publikatie, welke voor de bestudering van de economische structuur en planning in de Sowjet-Unie gebruikt kan worden, verdient een dankbaar onthaal. Tegen deze achtergrond zal de recentelijk verschenen *Economic Atlas of the Soviet Union* moeten worden gezien. Men treft er in aan 5 algemene kaarten voor het gehele grondgebied van het land en 60 regionale kaarten van 15 economische gebieden. De grootte van het land in aanmerking nemende, kan dit niet meer dan een ruwe classificatie zijn. De 5 algemene kaarten geven een beeld van achtereenvolgens de plantengroei, de administratieve indeling van het land, de luchtroutes en de bevolkingsdichtheid. De binnenkant van de kaart wordt gesierd door een natuurkundige kaart van de Sowjet-Unie.

Het grootste gedeelte van de atlas wordt ingenomen door de 60 regionale kaarten. Aan elk van de economische gebieden zijn vier verschillende kaarten gewijd. Deze vier kaarten verschaffen achtereenvolgens een (zeer) globaal overzicht van a. de landbouw en het landgebruik; b. de mijnbouw (de v.r.d.p.'aatsen van uranium zijn niet aangegeven) en tevens de olie- en gaspijpleidingen; c. de belangrijkste industriële productiecentra en d. het spoorwegnet, de steden met meer dan 50.000 inwoners en de administratieve indeling van het betreffende gebied. In het algemeen geven de kaarten de toestand weer bij het begin van het jaar 1960. De regionale kaarten worden voorafgegaan door een korte, verbale inleiding over het betrokken gebied.

Wat de kwantitatieve informatie betreft, stelt de atlas teleur. De lezer zal namelijk tevergeefs zoeken naar cijfers betreffende de bevolkingsomvang, de produktie, het verkeer, de internationale handel enz. Teneinde deze gegevens, die toch in een *economische* atlas verwacht mogen worden¹⁾, te vinden, zal hij andere bronnen moeten raadplegen. Voor het verkrijgen van een algemene indruk is de atlas echter bruikbaar.

Rotterdam.

A. M. TABAK.

¹⁾ Vgl. bijv. de in de bekende serie *Oxford Regional Economic Atlases* in 1956 uitgegeven atlas van de Sowjet-Unie en Oost-Europa.

Blijf bij

lees E.-S.B.!

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Het Belgische wegnen nu, morgen in Beneluxverband

Onder auspiciën van de Nederlandsche Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg te Brussel, zal Zijne Excellentie de heer O. Vanaudenhove, Minister van Openbare Werken en van Wederopbouw in België, een lezing houden over:

„Het Belgisch wegnen nu, morgen in Beneluxverband”.

Deze lezing zal plaatsvinden op maandag 20 maart 1961 te 16 uur in het Kurhaus te Scheveningen. Zij zal in het Nederlands worden uitgesproken. Na de lezing zal aan de deelnemers een aperitief worden aangeboden.

Personen, die deze lezing wenschen bij te wonen, kunnen zich wenden tot de Nederlandsche Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg te Brussel (Warandeborg 4), alsook tot het bijkantoor der Kamer, Nassauplein 24, 's-Gravenhage (telefoon 11 22 99).

GELD EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De binnenlandse geldmarkt heeft de revaluatie in alle rust over zich heen laten komen. De invloed van de herwaardering van de gulden zal zich slechts op de langere termijn via een wijziging in de betalingsbalans kunnen doen gevoelen. De raming van een daling van het overschot met f. 170 mln. op een geschat totaal positief saldo op lopende rekening van f. 1.100 mln., doet vermoeden dat het effect niet zo erg groot zal zijn. Wanneer men bedenkt, dat ook het internationaal kapitaalverkeer van grote betekenis is voor de situatie op de geldmarkt en hier onder normale omstandigheden al geen peil op is te trekken, dan kan men beter geen voorspellingen doen en rustig afwachten.

Geldmarktcringen, speciaal de banken, zijn bijzonder geïnteresseerd in de wijze, waarop de Staat het revaluatieverlies van De Nederlandsche Bank zal vergoeden. Zou dit geschieden door afboeking op het saldo van de Staat, dan mag men verwachten, dat de Agent een grotere activiteit bij de afgifte van promessen en biljetten ten toon zal gaan spreiden. Zou het Rijk schatkistpapier in betaling geven, dan verkrijgt De Nederlandsche Bank meer ruimte voor haar open-marktpolitiek. In beide gevallen zou in de groeiende behoefte bij de banken aan papier kunnen worden voorzien.

Voorts is de vraag gesteld, of het kasreservepercentage nog invloed zal ondervinden van de wijziging van de, in guldens gemeten, omvang van de goud- en deviezenreserve van de Centrale Bank. Er is altijd een verband gelegd tussen deze voorraad en het reservepercentage. Dit was echter nimmer een mechanisch verband. In het gentlemen's agreement van 1954 staat, dat De Nederlandsche Bank het kasreservepercentage bepaalt aan de hand van de beweging in de goud- en deviezenreserve, rekening houdend met de aan deze beweging ten grondslag liggende oorzaken. De oorzaak van de bovenbedoelde verandering is duidelijk, nl. een wijziging in de waarderingsmaatstaf. Monetair is het geen reden tot een percentageverandering.

Kapitaalmarkt.

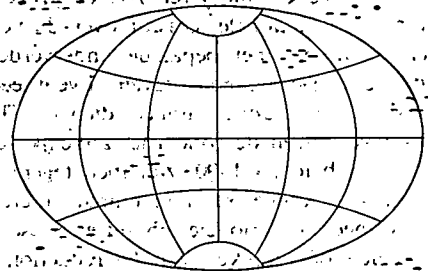
Ondanks voorzorgsmaatregelen van de zijde van het 15-3-1961

beursbestuur, heeft de beurs toch enige schokken ondergaan. Dat is begrijpelijk. Onze ervaringen met revaluaties zijn nu eenmaal nihil, hetgeen niet betekent, dat wij bij devaluaties wel precies de gevolgen zouden weten. Is het voor de afzonderlijke onderneming al zeer moeilijk te bepalen welke consequenties moeten worden verwacht, het publiek, dat vrijwel zonder concrete gegevens, zoals spreiding van de omzet en verdeling van de grondstoffen-aankopen naar valuta moet waarden, tast vrijwel geheel in het duister. Inmiddels blijven de „normale” factoren hun rol spelen, bijv. de winstdaling in het vierde kwartaal 1960 van Philips. Uit deze vooralsnog onontwarpbare kluwen trad een matige reactie te voorschijn, nl. in het algemeen koersdalingen op de aandelenmarkt, die bij scheepvaartfondsen het scherpst waren. Het buitenland, dat in verschillende aandelen een zo overwegende rol speelt, liet zich door de zwaardere guldens niet afschrikken, doch bleef in de markt.

Vele leiders van ondernemingen zullen zich de vraag stellen wat te doen t.a.v. de dividenden. Vanzelfsprekend houden deze verband met de resultaten van 1960, doch bij de vaststelling speelt de toekomst ook een rol. Als één van de doeleinden van de revaluatie, de afkoeling van de conjunctuur, wordt bereikt, is de kans op dividendverhoging verminderd. Of de temperatuurverlaging zo ver zal gaan, dat dividenden lager zullen worden gesteld, is nog de vraag.

TER OVERNAME AANGEBODEN:

de volledige ingebonden jaargangen Econ. Stat. Berichten van het begin (1916) tot heden, tegen een prijs van f. 15,— per jaargang. Brieven te richten No. E.S.B. 17-1, postbus 42, Schiedam.



Over de gehele wereld

reiken onze verbindingen in het internationale handels- en betalingsverkeer.

Daardoor kunnen wij U een uitgebreide *handelsvoorlichting* verschaffen voor de ontwikkeling van Uw exportplannen en de uitvoering van Uw buitenlandse transacties.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1960	H. & L. 1961	3 maart 1961	10 maart 1961
Algemeen	395	450 — 391	450	438
Intern. concerns	564	634 — 555	634	617
Industrie	329	388 — 331	388	384
Scheepvaart	176	223 — 177	222	205
Banken	220	237 — 218	231	226
Handel enz.	149	174 — 150	174	169

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	29 dec. 1960			
Kon. Petroleum	f. 123,10		f. 147,10	f. 141,90
Philips G.B.	1.183 ³ / ₄		1.248	1.214
Unilever	785		859 ¹ / ₂	838
Hoogovens, n.r.c.	789		947	944 ¹ / ₂
A.K.U.	486 ¹ / ₂		553	523 ¹ / ₂
Kon. Ned. Zoutind., n.r.c.	1.035		1.390	1.390
Zwanenberg-Organon	870		999 ¹ / ₂	1.000
Rotterd. Droogdok	467		552	545
Robeco	f. 237		f. 260,—	f. 242,—
Amsterd. Bank	392		377 ¹ / ₂	369
New York.				
Dow Jones Industrials	616		672	664
Rentestand.				
Langl. staatsobl. a)	4,20		4,09	4,11
Aand.: internationales a)	2,80			2,49
lokales a)	3,38			3,07
Disconto driemaands schatkist- papier	1,50		1	1

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
C. D. JONGMAN.

STATISTIEKEN

PRIJSINDEXCIJFERS VAN HET LEVENSONDERHOUD VAN GEZINNEN VAN HAND- EN HOOFDARBEIDERS 1) 2)

1951 = 100

Aard der gezinsuitgaven	Wegingsfactor (% van totale gezinsuitgaven in 1951)	1960										
		1960	aug. 1960	sept. 1960	okt. 1960	nov. 1960	dec. 1960	jan. 1961				
I Voeding, w.o.	361,4	124	124	125	123	122	121	125				
brood, gebak en grutterswaren	72,4	123	124	124	123	123	123	124				
aardappelen, groenten en fruit	55,5	142	138	143	127	129	129	140				
suiker, koloniale waren en dranken ..	64,7	114	114	114	114	113	113	113				
vlees, vleeswaren en vis	62,1	115	115	115	116	115	116	118				
oliën en vetten	40,7	76	76	76	76	70	70	76				
zuivelproducten (excl. roomboter) ..	66,0	158	160	162	162	160	158	162				
II Roken	26,4	111	111	111	111	111	111	111				
III Woning, w.o.	209,4	138	140	141	141	141	141	140				
huur, water, onderhoud woning	79,1	172	177	177	177	177	177	177				
woninginrichting en huisraad	72,6	102	101	105	105	104	103	101				
verwarming en verlichting	57,7	138	137	139	139	139	139	139				
IV Kleding en schoeisel, w.o.	129,7	88	87	89	89	89	80	88				
kleding	102,2	85	84	87	87	87	87	85				
schoeisel	27,5	98	97	97	97	97	97	98				
V Hygiënische, en medische zorg excl. verpl. ziekenfonds, w.o.	48,7	131	132	132	132	132	133	135				
reiniging	20,1	107	107	107	107	107	107	108				
persoonlijke en gezondheidszorg excl. verpl. ziekenfonds	28,6	149	150	150	150	150	150	153				
VI Ontwikkeling en ontspanning, w.o. ...	91,3	119	119	119	119	119	119	119				
ontwikkeling, ontspanningsverenig. ...	57,4	116	116	116	117	117	117	117				
verkeer	33,9	123	123	123	123	123	124	124				
VII Vrijwillige verzekeringen en maatschap- pelijke verplichtingen	62,7	118	118	119	119	118	118	119				
Totaal excl. verpl. sociale verzeke- ringen en loonbelasting	929,6	121	121	123	122	121	121	122				
Verplichte sociale verzekeringen	40,8	255	256	258	256	255	254	246				
Totaal excl. loonbelasting	970,4	127	127	128	127	127	127	128				
Loonbelasting	29,6	116	117	121	118	117	116	121				
Totaal	1000,0	127	127	128	127	127	127	127				
Totaal excl. A.O.W. Nederland		122	122	123	122	122	122	123				
Totaal Amsterdam		129	129	131	130	130	129	130				
Totaal Rotterdam		128	129	131	128	129	129	130				
Totaal 's-Gravenhage		129	129	131	130	130	130	131				

1) Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.

2) De indexcijfers geven het prijsverloop weer van het voor levensonderhoud dienende pakket goederen en diensten zoals dat in 1951 werd aangefactureerd door gezinnen van hand- en hoofdarbeiders met een bruto-inkomen in dat jaar van f. 3.000 - f. 5.000 en bestaande uit 4 personen. Voor de voedingsmiddelen geven de indexcijfers van juni 1959 af het prijsverloop weer in 34 gemeenten. De indexcijfers voor de niet-voedingsmiddelen hebben betrekking op het prijsverloop in 21 gemeenten. Dit geldt eveneens voor de indexcijfers van de voedingsmiddelen t/m mei 1959.

gemeente enschede



Bij het sociografisch en statistisch bureau van de secretarie kan worden geplaatst een

economisch doctorandus

Taken: Zijn voornaamste taken zullen zijn stedenbouwkundig onderzoek, speciaal t.a.v. de economische aspecten, lokaal en regionaal welvaartsonderzoek en behoeftesonderzoek, analyses en adviezen van uiteenlopende aard, verzorgen van een deel van de externe contacten.

Bureau: Het bureau heeft een veelzijdige gemeentelijke en een regionaal medewerkende taak; het bestaat uit een onderzoeksteam (soc.-geograaf, econoom, socioloog, middelbaar onderzoekers) en een afdeling voor statistiek en documentatie.

Verlangd wordt bij voorkeur studierichting algemene of sociale economie en ervaring in een of meer van de genoemde taken.

Rangindeling en salaris naar gelang van bekwaamheid; salaris tussen f 655,— en f 975,— per maand. Voor goede krachten zijn er vooruitzichten.

Aanmelding uitsluitend schriftelijk met vermelding letter W bij de afdeling personeelszaken van de secretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

U reageert op
annonces in
„E.S.B.“?

★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!



O.H.R.A. ziektekostenverzekering

**Waarde vaste
Standaard- (gezins-)
Polis** (fl. 320,- jaarpremie)

zijpendaalseweg 81 tel. 08300-24131



HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium:



1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.



Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor stu-
denten f. 19,—; fr. per post
f. 20,10.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

15-3-1961

W. A. Scholten, Foxhol N.V.

gevestigd te Groningen.

Uitgifte

van

nom. f. 2.060.000.- gewone aandelen aan toonder

(desgewenst op naam)

in stukken groot nominaal f. 500.-

voor de helft delende in de resultaten van het boekjaar 1960/1961 en ten
volle delende in de resultaten van volgende boekjaren

tot de koers van 400 pCt.

uitsluitend voor houders van claimbewijzen van de thans uitstaande preferente aandelen en van de
gewone aandelen, dragende de nummers 1 t/m 13.900, en wel in de verhouding van nom. f. 2.000.-
uitstaande aandelen op nom. f. 500.- nieuw gewoon aandeel.

en van

nom. f. 2.060.000.- 4 1/2 pCt. 15-jarige obligatiën*)

in stukken groot nominaal f. 1.000.- aan toonder

uitsluitend voor houders van claimbewijzen van de thans uitstaande preferente aandelen en van
de gewone aandelen, dragende de nummers 1 t/m 13.900 en wel in de verhouding van nom. f. 4.000.-
uitstaande aandelen op nom. f. 1000.- obi.

tot de koers van 100 pCt.

De lening is à pari aflosbaar op 1 Maart van de jaren 1967 tot en met 1976. en wel in 10 jaarlijkse
termijnen elk f. 206.000.-.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is vanaf 1 Maart 1967 toegestaan, doch uitsluitend op
1 Maart van ieder jaar, en wel in de jaren 1967 t/m 1971 à 101% en gedurende de verdere looptijd
à 101%.

Ondergetekenden berichten, dat zij op

Maandag, 20 Maart 1961

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

de inschrijving openstellen op bovenstaande uitgiften bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotter-
dam, 's-Gravenhage en Groningen**, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het
prospectus van uitgifte d.d. 7 Maart 1961

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de
statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1959/60 zijn ten kantore van inschrijving verkrijg-
baar.

Amsterdam 7 Maart 1961
Groningen

**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
MESDAG & GROENEVELD'S BANK N.V.**

*) Onder voorbehoud, dat de op 8 Maart 1961 te houden algemene vergadering van aandeelhouders
aan de uitgifte haar goedkeuring verleent.

Bij het **secretariaat** van de
N.V. Nederlandsche Spoorwegen
kunnen enkele

ACADEMISCH GEVORMDE ECONOMEN

worden geplaatst.

De functies bestaan enerzijds uit de behandeling van algemeen economische en vervoerseconomische vraagstukken en anderzijds uit werkzaamheden, waarbij het accent voornamelijk valt op het analyseren van bedrijfsgegevens van financiële en andere aard.

Beiderlei functies vereisen het vermogen zich snel met verschillende vraagstukken vertrouwd te maken, in teamverband werkzaam te zijn en op heldere wijze de resultaten van het onderzoek in rapporten voor de bedrijfsleiding neer te leggen.

Sollicitanten (tot 35 jaar) worden uitgenodigd zich schriftelijk te richten tot de 2e afdeling van de Dienst van Personeelzaken der N.V. Nederlandsche Spoorwegen te Utrecht.



NMB

BELEGINGSBOEKJE

voor een goede
en veilige
belegging

rente $3\frac{1}{4}\%$



**NEDERLANDSCHE
MIDDENSTANDBANK N.V.**

Hoofdkantoor: Herengracht 580, A'dam

Mb 33

STORK



De Koninklijke
Machinefabriek
Gebr. Stork & Co. N.V.
Hengelo (Ov.)

vraagt

voor haar afdeling **Administratieve Organisatie**

A. **ZELFSTANDIG MEDEWERKER**

Zijn taak zal zijn het inventariseren en analyseren van de bestaande administratieve procedures en het uitwerken van wijzigingen welke nodig zijn ten gevolge van de invoering van een elektronisch informatieverwerkend systeem.

B. **EEN MEDEWERKER**

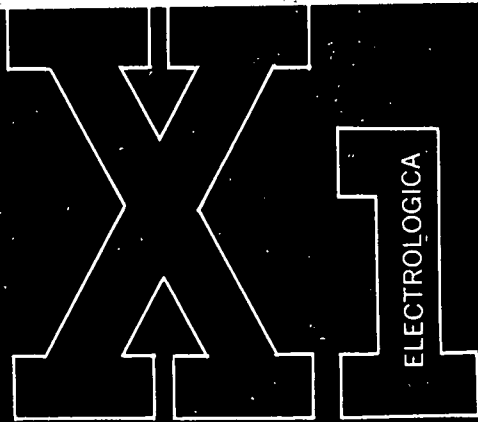
Zijn taak zal aanvankelijk zijn het assisteren bij de hierboven omschreven werkzaamheden en na enige tijd tevens het zelfstandig uitvoeren van opdrachten.

Eisen voor A:
H.B.S. of gelijkwaardige opleiding, tevens S.P.D. I en II, M.O. boekhouden of gevorderde accountantstudie. Leeftijd ca. 30 jaar.

Eisen voor B:
H.B.S. of gelijkwaardige opleiding, tevens M.B.A. studierend voor S.P.D. Leeftijd 25 tot 30 jaar.

Noodzakelijk voor deze functies zijn:
aanleg voor het oplossen van administratieve problemen en belangstelling voor de moderne ontwikkeling op het gebied van elektronische machines.

Eigenhandig geschreven sollicitaties dienen te worden gericht aan het Secretariaat van de Directie.



Nederland vroeger, dat was: het ratelen der ankerkettingen, de handelsbrief, en de boer hij ploegde voort. Scheepvaart, handel, landbouw. Nederland thans, dat is: het gonzen der elektromotoren, de wijzers op het controlepaneel, de technicus. Industrie. Met verbazend aanpassingsvermogen en in een tempo dat eerbied afdwingt heeft het Nederlands vernuft zich ontwikkeld in technische richting. Nijverheidsland Nederland heeft nu een klimaat waarin talrijke industriële initiatieven tot ontplooiing kunnen komen - en een technologische basis waarop de productie van zelfs de meest gecompliceerde apparaten kan steunen.

Getuige de X1. Een elektronische installatie die technische berekeningen en administratieve informatie-verwerking met onvoorstelbare snelheid verricht. Een gestadig groeiend aantal X1 installaties wordt met succes gebruikt in binnen- en buitenland.

COMPUTERS NEDERLAND MAAKT ZE!

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

ELECTROLOGICA

Paleisstraat 9 - Den Haag Postbus 207



ONAFHANKELIJKE TELEVISIE EXPLOITATIE MAATSCHAPPIJ (O.T.E.M.) N.V. i.o.



AFGIFTE VAN

maximaal 29.000 ontvangstbewijzen (kwitanties) op naam, voorwaardelijk rechtgevend op verwerving van gewone aandelen O.T.E.M.

Ondergetekende deelt mede, dat bij

**AMSTERDAMSCHÉ BANK N.V., ROTTERDAMSCHÉ BANK N.V.,
DE TWENTSCHE BANK N.V.**
de Heren **R. MEES & ZOONEN**
NEDERLANDSCHÉ HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

exemplaren van een Bericht verkrijgbaar zijn in verband met de afgifte van maximaal 29.000 ontvangstbewijzen (kwitanties) van f 10.- op naam, welke onder bijbetaling van f 90.- te zijner tijd recht geven op een gewoon aandeel aan toonder van nominaal f 100.- in het kapitaal van in hoofde genoemde vennootschap, een en ander op de voorwaarden in het Bericht en de trustacte omschreven.

Verzoeken tot afgifte kunnen tot 20 maart 1961, 4 uur n.m. worden ingediend bij de kantoren van de hierboven genoemde bankinstellingen.

NEDERLANDSCHÉ TRUST-MAATSCHAPPIJ N.V.

Amsterdam, 10 maart 1961.

Economist,

preferably with experience in oil, for research and advisory services in Europe. Salary open. Please submit full résumé to H. J. Frank, 9 rue Chanez, Paris 16e.

ADVERTEREN

kost geld

*

NIET adverteren

kost veel

meer geld

!



Geconsolideerde maandstaat per 28 februari 1961

In miljoenen gulden

	jaar 28 febr. geleden 1961		jaar 28 febr. geleden 1961	
Debet			Credit	
Kas, kassiers en daggeldleningen	155	214	Kapitaal	90 90
Ned. schatkistpapier	473	498	Reservefonds	54 59
Ander overheidspapier	211	47	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962 en Leningen Maatschappij voor Middellang Crediet	79 88
Wissels	188	53	Deposito's op termijn	606 681
Bankiers in binnen- en buitenland	288	509	Crediteuren	1340 1623
Effecten en Syndicaten	41	75	Geaccepteerde wissels	31 31
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	99	111	Overlopende saldi en andere rekeningen	67 68
Debiteuren	795	1099		
Deelnemingen (incl. voorschotten)	17	34		
Gebouwen, safe-inrichtingen en inventarissen	P.M.	P.M.		
	2267	2640		2267 2640

AMSTERDAMSCHÉ BANK

CENTRAAL

C.B.

BEHEER

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE

VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor
alle motorrijtuigen f. 500.000.- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van
personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor
industriële en andere objecten. Belangrijke
besparingen op de premie. Verzekerd bedrag
2,2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag
8,3 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag
1,1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen
in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invalidi-
teitsverzekering van werknemers. Verzekerd
bedrag 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen 315 miljoen gulden.

CENTRAAL

C.B.

BEHEER

**BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1
AMSTERDAM - WEST
TEL. 134971 - POSTBUS 8400**

Sluit uw verzekering bij de



Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN
„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

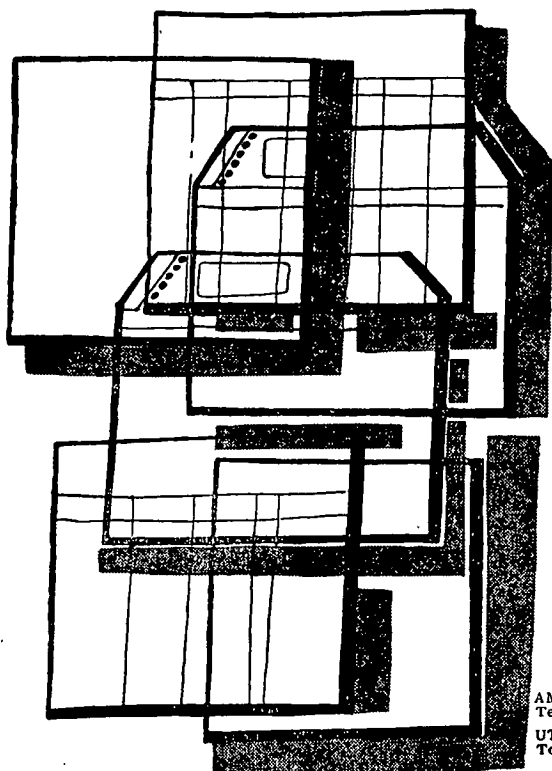
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.



LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

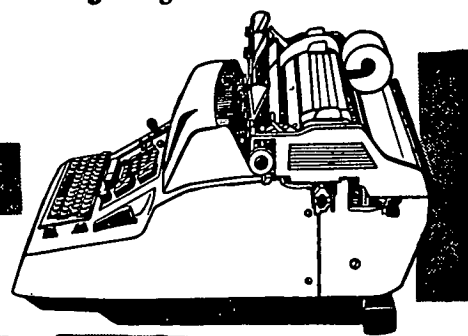
AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM



olivetti boekhoudmachines

De snelle moderne boekhoudmachines
die in elke administratie vlugger en meer
gegevens verstrekken tegen lagere kosten



RUYS

kantoomachines

AMSTERDAM Tel. 62611*
ROTTERDAM Tel. 117110*
UTRECHT Tel. 29557*
ARNHEM Tel. 30446*

DEN HAAG Tel. 184160*
EINDHOVEN Tel. 22542

HAARLEM Tel. 14113
GRONINGEN Tel. 22512*